

ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΕΙΣ ΛΕΞΕΙΣ ΣΤΟ ΣΤΙΧΟΥΡΓΗΜΑ ΤΗΣ ΒΟΣΠΟΡΟΜΑΧΙΑΣ ΚΑΙ Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥΣ ΣΕ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΟΥ 18ΟΥ ΑΙΩΝΑ

ΣΑΒΒΑΣ Ε. ΤΣΙΛΕΝΗΣ / ΚΑΛΛΙΡΡΟΗ ΔΑΦΝΑ

Ο Σάββας Ε. Τσιλένης είναι
αρχιτέκτονας πολεοδόμος και
εργάζεται στο Εθνικό Ίδρυμα
Ερευνών.

Η Καλλιρρόη Δαφνά έχει ειδίκευση
στο δημόσιο δίκαιο και εργάζεται
στη Γενική Γραμματεία Έρευνας και
Τεχνολογίας.

Που δυο αδελφαί Βασίλισσαι, Ευρώπη και Ασία,
μαζί επιλονείκησαν διά την ευμορφίαν.
Μ' απλήν φράσιν ελάλησαν, καθώς που συνηθίζουν,
εδώ στην μεγαλόπολιν, όσαις δεν ελληνίζουν.
Με λέξεις πούν' αλλότριαι, όμως συνηθισμένοι,
Τόσον που η καθολικαίς, έμειναν ξεχασμένοι·
Με άλλαις πούναι πρόχειραις, κι έχουν λεταφέτι,
ωσάν κι τα φορέματα, τάξεις και κιαφέτι.
Λέξεις πολλάι εκάθησαν και μερικαί αλλάξαν,
κι' αυταίς με τα φορέματα μαζί καλά ταιριάξαν.
Τώρα δεν είν' παράξενον εις μίαν συνομιλίαν,
να ταις μεταχειρίζονται με κάθ' ελευθερίαν.
Ειδέ, ανάγκη ήτοναι στο χέρι να κρατούσι,
Βαρίνον, κι άλλα λεξικά, διά να τας γροικούσι.
Οι στίχοι που διαβάζονται εις μίαν συντροφίαν,
να εννοούνται πάντοτε, πρέπει με ευκολίαν.

Βοσπορομαχία,
(Πρόλογος «Προς τον Αναγιγνώσκοντα»), στ. 23-38

Η *Βοσπορομαχία*¹ είναι ένα μακροσκελές έμμετρο αλληγορικό ποίημα που αποτελείται από 4430 ομοιοκατάληκτους δεκαπεντασύλλαβους στίχους.² Από αυτούς μόνο δύο στίχοι (971 και 3331) περιέχουν μία επιπλέον συλλαβή.³ Περιγράφει τη διαμάχη μεταξύ Ανατολής-Δύσης, προσωποποιώντας τις δύο ακτές του Βοσπόρου και κατ' επέκταση τις ηπείρους Ευρώπη και Ασία, ως δύο αδερφές που φιλονικούν για την ομορφιά τους. Η Ευρώπη στηρίζει την υπεροχή της στον πολιτισμό, όπως αυτός αναδύεται από τα κτίσματα, τα αυτοκρατορικά ανάκτορα, τα μνημεία και τα χωριά της, ενώ η Ασία στο φυσικό κάλλος των τοπίων της. Η συμφιλίωση επέρχεται στο τέλος του ποιήματος με την κοινή διαπίστωσή τους ότι η ομορφιά της καθημιάς εξαρτάται από τη θέα που έχει κανείς από την απέναντι πλευρά του Κατάστενου. Στην ουσία, μέσα από ένα μελαγχολικό συναίσθημα και επιφανειακή ξεγνοιασιά, εξυμνούνται οι δόξες του Βοσπόρου μέσα από τα παλάτια, με τις διασκεδάσεις της οθωμανικής αυλής και των ξένων αξιωματούχων των πρεσβειών, κατά την εποχή της τουλίπας (στα τουρκικά *lâle devri*) στα χρόνια του σουλτάνου Αχμέτ Γ' (1703-1730),⁴ που χαρακτηρίζεται ως η πρώτη απόπειρα εκδυτικισμού της αυτοκρατορίας.

Στο εξώφυλλο του έργου αναφέρεται ως συγγραφέας ο σενιόρ Μομάρς, πρώτος δραγουμάνος της αυστριακής πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη. Έχει αποδειχθεί ότι πρόκειται για υπαρκτό πρόσωπο με πλήρες όνομα Gaspard Ludwig Momartz. Ο Gasparo Ludovico, όπως αναγράφεται σε καθολικά πιστοποιητικά, ή Caspar Ludwig Momartz (στα γερμανικά), γεννήθηκε στις 19 Ιουνίου 1696 στο Πέρα της Κωνσταντινούπολης, όπου και απεβίωσε στις 10 Νοεμβρίου 1761. Βαπτίστηκε και ενταφιάστηκε στην εκκλησία Saint Marie Draperis. Φλαμανδικής καταγωγής από την πλευρά του πατέρα του, ο οποίος είχε ισπανική υπηκοότητα, γεγονός που αιτιολογεί την προσφώνηση *σενιόρ* (κύριος στα ισπανικά), και φραγκολεβαντίνικης από την πλευρά της μητέρας του, αποφοίτησε από την *Ecole des Jeunes des langues*,⁵ το 1719. Εκτός από τα φλαμανδικά, τα γερμανικά, τα ιταλικά, τα γαλλικά, γνώριζε και τα οθωμανικά/τουρκικά καθώς και τα λατινικά, λόγω της διπλωματικής του ιδιότητας. Για την εκ μέρους του γνώση της ελληνικής μόνο τεκμήριο αποτελεί η *Βοσπορομαχία*.⁶ Μετά τη σύναψη ειρήνης, στο τέλος του ισπανικού πολέμου διαδοχής, έλαβε την αυστριακή υπηκοότητα και από το 1719 ανέλαβε υπηρεσία στην πρεσβεία της Αυστρίας στην Κωνσταντινούπολη, της οποίας έγινε πρώτος δραγουμάνος.⁷ Διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στη Συνθήκη Ειρήνης του Βελιγραδίου (1739). Με την ιδιότητα του γραμματέα της πρεσβείας πραγματοποίησε ένα ταξίδι στο Αλγέρι το 1747 και άλλες αποστολές στην Τύνιδα, το 1748 και 1749. Νυμφεύθηκε την Lucie Testa (1722-1745), κόρη του Gaspard Testa, δραγουμάνου της Ρωσίας και μετά της Ολλανδίας στην Κωνσταντινούπολη, και της Marie

de Negri. Μετά τον πρόωπο θάνατο της συζύγου του, το 1745, που πέθανε κατά τη διάρκεια γέννησης της δεύτερης κόρης τους, ο Μομάρς περιέπεσε σε βαθιά μελαγχολία και ο φίλος του, ιατροφιλόσοφος Ιωάννης Ρίζος Μανές,⁸ του συνέστησε ως αναλγητικό την ενασχόληση με την ποίηση. Στον πρόλογο της πρώτης έκδοσης ο Ευγένιος Βούλγαρης, που υπογράφει με τα αρχικά ΕΒ, διευκρινίζει ότι ο συγγραφέας έμεινε χήρος με δύο κόρες, που είχαν ακόμη την ανάγκη της μητρικής στοργής: «Η υστέρησης της γλυκυτάτης αυτού συζύγου γεμίζει την ψυχήν του πικρίας και τον κατασταίνει απαρηγόρητον.[...] Η θλίψις του κυριεύει τον νουν και η μελαγχολία, αυξάνουσα, κινδυνεύει να του σαλεύση τας φρένας». Ευτυχώς, ο στενότερός του φίλος, ο ιατροφιλόσοφος Ιωάννης Ρίζος, τον συμβουλεύει αντί να καταφύγει σε άλλη θεραπεία να γράψει το ποίημα: «Η ρετσέτα ήτο εξαίρετος. Όλα τα χάπια των σπετσιαρειών δεν ημπορούσαν να κατορθώσουν τοιούτον αποτέλεσμα».⁹

Η *Βοσπορομαχία* γράφτηκε, σύμφωνα με το χειρόγραφο που απόκειται στην Ακαδημία Αθηνών, το 1752 (βλ. σ. 4 κφ). Ο γερμανός μελετητής του έργου A. Berger υποστηρίζει ότι κάποια μέρη του ποιήματος πιθανόν να γράφτηκαν μεταξύ 1748-1756,¹⁰ περίοδο ανέγερσης του τεμένους Νουροσμανιγιέ, για το οποίο γίνεται αόριστα λόγος δύο φορές στο έργο: αρχικά στην «περιγραφή του Καταστένου και της Κωνσταντινουπόλεως» ότι έχει αρχίσει να κτίζεται (*Κ' έν' άλλο τώρα κτίζεται μ' ωραίαν νέαν τάξι / τέλειον όποιος το ιδή, πολλά θέλει θαυμάζει*, σ. 12, στ. 219-220) και, παρακάτω, στο κυρίως κείμενο, όπου περιγράφει τα μεγάλα τεμένη της Πόλης, εννοεί ότι έχει ολοκληρωθεί (*Κι' άλλα με το νεόκτιστον, σταις κορυφαίς επάνω, / τ' απίλοιπα πως να τα πω; που τ' όνομά τους χάνω*; σ. 98, στ. 2752-2753).

Το γεγονός ότι το σικουρήγημα εκδόθηκε δύο φορές, αποτελεί ένδειξη της απήχησης του, όχι μόνο στους κύκλους των Φαναριωτών, αλλά και σε όλον τον ελληνόφωνο κόσμο των Παραδουνάβιων ηγεμονιών. Η πρώτη έκδοση πραγματοποιήθηκε το έτος 1766, στη Λειψία της Σαξωνίας, με επιμέλεια του Ευγενίου Βούλγαρη και χορηγία του Γεωργίου Τυανίτη, συζύγου της Μαριώρας, της μαντάμ Τυανίτη,¹¹ αδελφής του Ιωάννη Ρίζου. Η δεύτερη έκδοση, που μελετήσαμε, έγινε το 1792 στη Βενετία, με χορηγία του Κηρύκου Χαιρέτη (1760-1830) –κρητικού γιατρού του σουλτάνου Μαχμούτ Β'-, που ήταν ταυτόχρονα λόγιος με συγγραφικό έργο,¹² με τη βοήθεια του πατριάρχη Καλλινίκου Γ' (1713-1791), ο οποίος φαίνεται ότι μετέγραψε το κείμενο του Μομάρς από τη λατινική στην ελληνική γραφή, το διόρθωσε, το συμπλήρωσε και βοήθησε στον εμπλουτισμό του κειμένου.¹³

Κατά τον 18ο αιώνα, το κυρίαρχο στοιχείο στην κοινωνική ζωή του ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης είναι η άνοδος, στα πολιτικά πράγματα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, των Φαναριωτών με τον διορισμό του

Νικολάου Μαυροκορδάτου ως Μεγάλου Δραγουμάνου και ηγεμόνα της Μολδαβίας. Η συγκεκριμένη τάξη των αρχόντων δημιούργησε έναν πρωτότυπο γραπτό λόγο, καθότι «γλωσσομαθής ανάμεσα σε άγλωσσους», εισήγαγε τα Φώτα από τη Δύση και μέλη της αποτέλεσαν τους πρωτοπόρους του ελληνικού Διαφωτισμού, σύμφωνα με μελετητές της ιστορίας των ελληνικών γραμμάτων.¹⁴ Η *Βοσπορομαχία* χαρακτηρίζεται ως ένα από τα δημοφιλέστερα έργα αυτής της περιόδου, και κατέχει ιδιαίτερη θέση στην ιστορία της νεοελληνικής ποίησης, κυρίως λόγω της πιστής απόδοσης της γεωγραφικής διαμόρφωσης και του δομημένου περιβάλλοντος της Κωνσταντινούπολης, αλλά και της γλώσσας, όπως αυτή καλλιεργήθηκε από τους Φαναριώτες, με τη χρήση προσμίξεων γλωσσικών στοιχείων από την αρχαία ελληνική γλώσσα, τη δημόδη ελληνική ποίηση, την ιταλική και σε μεγάλο βαθμό την τουρκική γλώσσα. Όσον αφορά την ευρεία χρήση τουρκισμών στο κείμενο, πολλές φορές οι λέξεις εξελληνίζονται με την προσθήκη της ανάλογης κατάληξης στα ουσιαστικά, όπως *αλέμι, ζεύκι, εσνάφι, κιαφέτι, ταμπίνι, τάρζι*, στα επίθετα, όπως *μεσχούρικος, ναζίκικος, ζαλούμικος, χουζουρλούδικος, εμείνικος* και στα ρήματα, όπως *αγιαρδίζω, βαζγκε-στίζω, ζευκλεντίζω, κονεύω, σαλιντίζομαι* κτλ.

Αντίστοιχες λέξεις συναντώνται και σε άλλα ποιήματα, πεζογραφήματα και θεατρικά έργα αυτής της περιόδου, τη συχνότητα των οποίων διερευνήσαμε (βλ. Παράρτημα, Πίν. 3). Πολλές φορές ο συγγραφέας, στην προσπάθειά του να εντάξει το έργο σε ένα οθωμανικό-φαναριώτικο περιβάλλον, χρησιμοποιεί τουρκικές λέξεις ενώ υπάρχουν οι αντίστοιχες ελληνικές. Επίσης, για λόγους γλωσσικής ποικιλομορφίας, χρησιμοποιεί εναλλάξ ταυτόσημες λέξεις ελληνικές και τουρκικές, όπως *αηδόνι-μπουλμπούλι, γεφύρι-κιουπρί*,¹⁵ *θρόνος-τάχτι*, ενώ κάποιες φορές, τις παραθέτει τη μία δίπλα στην άλλη, όπως συμβαίνει στους στ. 85-86: *Ως Φοίνιξ, αλλ' η δόξα της, έσβυσ' εγίνη στάκτη, / και άλλη νέα φάνηκε, έγιν' ο θρόνος Τάχτι*.

Σε περιπτώσεις πυκνής συγκέντρωσης τουρκικών λέξεων στο κείμενο, δημιουργείται η εντύπωση πλήρους ανάμειξης των δύο γλωσσών και η χρήση γλωσσαρίου κρίνεται αναπόφευκτη. Για παράδειγμα οι παρακάτω στίχοι του ποιήματος, για να γίνουν κατανοητοί, χρειάζονται μετάφραση: *Τα Φρένγκιουλου Σατμπέρια, ναζίκικοι Ζιμπάδες, / τα τείχη τα στολίζουν, σαν Γκιούλμπεμπε διμπάδες*. Πρόκειται για τους στ. 2429-2430 που σημαίνουν: *Τα φράγκικα εκατόφυλλα τριαντάφυλλα, σαν τα κομψά στολίδια, / τα τείχη τα στολίζουν σαν ροζ χρυσοκέντητα μεταξωτά υφάσματα*. Η χρήση κεφαλαίων στην αρχή των λέξεων που δεν είναι κύρια ονόματα, κατά τη γνώμη μας, είναι αυθαίρετη: ίσως θέλει να τις τονίσει και να δώσει κάποια εννοιολογική έμφαση, αλλά αυτό είναι προς μελλοντική διερεύνηση. Επίσης, θα πρέπει να γίνει μια συστηματική παραβολή των στίχων της *Βοσπορομα-*

χίας με αυτούς του έργου τα *Επισυμβάντα κατά και μετά την εξορία του Πατριάρχου Καλλινίκου Γ΄* για τον εντοπισμό όμοιων ή παρόμοιων στίχων τραγουδιών, τα περίφημα *κοτζάκια*, δηλαδή τα ομοιοκατάληκτα δίστιχα που τραγουδούσαν εκείνη την εποχή.¹⁶ Για τη σημασία που έδιναν στα πολιτικά στιχουργήματα σημειώνουμε ότι ο Μομάρς αναφέρεται εννέα φορές σε αυτά και χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το τετράστιχο της σ. 30:

435 *Κ' ευθύς όπου αράζουσι, αρχίζουν γκεμιτζίδες,*
Ταις λύραις τους να παίζωσι, μαζώνουν σείρτζιδες.
Στα παραθύρια βλέπουσι, χορεύουν, τραγουδούσι,
 438 *κοτζάκια λεν' συχαμερά, καμμίαν σαν ιδούσι.*

Στο παρόν μελέτημα έγινε προσπάθεια να καταγραφούν όλες οι λέξεις με τουρκική ρίζα, να αποδοθεί η αντίστοιχή τους τουρκική καθώς επίσης και η σημασία τους· επιπλέον, έγινε μια συγκριτική παραβολή προς τις αντίστοιχες τουρκικές λέξεις που απαντώνται στα γλωσσάρια οκτώ λογοτεχνικών κειμένων και δύο λεξικών.

Η χρήση του φαναριώτικου ιδιώματος από τον Μομάρς έχει προκαλέσει ευμενή αλλά και δυσμενή σχόλια μεταξύ των λογίων του 19ου αιώνα, τα οποία φθάνουν ως τις μέρες μας. Ο Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός,¹⁷ ο Ανδρέας Παπαδόπουλος Βρεττός, ο Π. Α. Οικονόμου¹⁸ δεν αναφέρουν τίποτε για το περιεχόμενο και τη γλώσσα, εκτός από τον Σκαρλάτο Βυζάντιο, ο οποίος γράφει σχετικά: «και πάλιν έπρεπεν ίσως ξένος τις να σχεδιογραφήσει τα κατ' αυτήν εις το καθ' ημάς ιδίωμα, και ούτος είν' ο ποιήσας την Βοσπορομαχίαν. Το σχέδιον του ποιήματος τούτου δεν είν' ανεπιτυχές και ο συντάκτης του είχε και κρίσιν και ευφυίαν, αλλ' η γλώσσα την οποίαν μετεχειρίσθη, και την οποίαν ελάλουν τότε [1752] οι αστυκώτεροι των κατοίκων του Βοσπόρου Γραικών, κράμα τουρκο-γραικισμού δύσμορφον, αμαυρώνει παν είτι γλαφυρόν και διδακτικόν περιέχει το ποίημά του, και περιέχει πολλά».¹⁹

Ο πρώτος που ασχολήθηκε συστηματικά με το στιχουργήμα είναι ο Ηλίας Βουτιεριδής. Κατ' αυτόν πρόκειται για το πρώτο ποίημα της σχολής των Φαναριωτών, όπου εμφανίζεται η λαϊκή γλώσσα ανάμικτη με αρχαϊζουσες, τουρκικές και ιταλικές λέξεις, θεωρεί ότι ο Μομάρς αποτέλεσε πρότυπο για τους μετά από αυτόν φαναριώτες ποιητές, οι οποίοι δεν δίστασαν να χρησιμοποιήσουν και την τουρκική,²⁰ ενώ μερικοί ήταν αδιάλλακτοι όσον αφορά τη χρήση της αρχαϊζουσας γλώσσας. Θεωρεί ότι τον γλωσσικό χαρακτηρισμό του ποιήματος δίνει στον πρόλογό του ο Κήρυκος Χαιρέτης, ο οποίος το εξέδωσε το έτος 1792: «Θαυμάσιον ακόμι και τούτο, ότι αυτός ο ξένος και ετερόγλωσσος, ίξευρε την κοινήν ταύτην και τετριμμένην Διάλεκτόν μας, καθώς ίσως πολλοί από τους ομογενείς μας δεν την ίξεύρουσιν. Ίξευρεν όμως και έγραψε κατ' εκείνην την γλώσσαν, η οποία κατά το παρόν

εις αυτήν την πόλιν είναι εν χρήσει. Μεμιγμένη δηλαδή με πολλές της τουρκικής φωνής, και λέξεις, και φράσεις. Όθεν αν εις το λοιπόν γένος όπου υπό άλλας επικρατείας ζη, το Βιβλίον διά τούτο φανή αηδές, και δυσνόητον, δεν είναι αμφιβολία ότι εις τους κατοικούντας την Οθωμανικήν Επικράτειαν Ρωμαίους, και μάλιστα εις τους Κωνσταντινουπολίτας, θέλει ευδοκιμήσει, και θέλει αρέσει. (σ. ε΄)». Και σημειώνει ότι για να διαβάσει και να καταλάβει αυτό το στικουργήμα, ο αναγνώστης έχει ανάγκη ενός τρίγλωσσου λεξικού. Αν λάβει κανείς υπόψη του ότι η τουρκική γλώσσα της εποχής που μιλούσαν οι οθωμανοί αξιωματούχοι και οι Φαναριώτες ήταν διαφορετική από τη σημερινή, διότι περιείχε υψηλό ποσοστό αραβικών και περσικών λέξεων, για την κατανόηση του στικουργήματος κρίνεται αναγκαία η χρήση ενός επιπλέον λεξικού, δηλαδή λεξικού της οθωμανικής με την αντίστοιχη γραφή.

Όμως κάποιοι άλλοι είναι απορριπτικοί, όπως ο Κ. Θ. Δημαράς που σημειώνει στην *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*:²¹ «Ο στικουργός δεν έχει γλωσσικό αισθητήριο: μεταχειρίζεται την πολιτική γλώσσα με όλο τον ιδιωματισμό της και το πλήθος των τουρκικών λέξεων που είχαν περάσει αναφομοιώτες στην μητροπολιτική λαλιά. Άλλωστε οι λίγες ευτυχισμένες στιγμές του, χάνονται μέσα στην απέραντη πολυλογία του. Μα το έργο μας ενδιαφέρει από κάποιες άλλες σημαντικές πλευρές που δεν πρέπει ν' αγνοηθούν [...] εδώ έχουμε ένα καλλιεργημένο ενδιαφέρον για τον φυσικό κόσμο, μια αίσθηση φυσικής εμορφιάς, προεικόνισμα του μελλοντικού λυρισμού, αμυδρή σύνδεση της λόγιας ποίησης με το δημοτικό τραγούδι». Παρόμοια δυσμενή σχόλια για τη γλώσσα του έργου, την οποία θεωρούν ακαλλιέργητη, εξέφρασαν οι Mario Vitti²² και ο Λίνος Πολίτης.²³ Ο Λέανδρος Βρανούσης, επίσης, τονίζει στην εισαγωγή του στην ανθολογία *Οι πρόδρομοι της σειράς της «Βασικής Βιβλιοθήκης»* (1955), σ. 31: «Με δυσκολία [...] διαλέξαμε λίγους στίχους υποφερτούς στο σημερινό αναγνώστη. Παντού σχεδόν βρίθουν οι τούρκικες λέξεις και η σχοινοτενής περιγραφή των τόπων και των τοποθεσιών του Βοσπόρου με τις κακόηχες ονομασίες τους καταντά δυσκολοπαρακολούθητη για μας σήμερα».

Χαρακτηριστική απόρριψη του στικουργήματος αποτελεί η περίπτωση της καθηγήτριας Μαρίας Δ. Μιράσγεζι, που αναφέρει ότι «ο ποιητής της, σαν ξένος που ήταν, παρουσιάζει κοντά στα άλλα ελαττώματά του, και την άγνοια του γλωσσικού οργάνου. Παλεύει με τους γλωσσικούς τύπους, μπερδεύεται και δεν ξέρει, απ' την ομιλούμενη, στην εποχή του, γλώσσα στην Πόλη, τι πρέπει να διαλέξει και τι να απορρίψει. Ανακατεύει τύπους διάφορους, ακόμα και ξένους. Είναι οπαδός του εύκολου και πολύστιχου ποιήματος, που τόσο έδαφος κέρδισε στα δύσκολα χρόνια του Ελληνισμού».²⁴

Τέλος ο Νεοκλής Σαρρής,²⁵ σε ένα εκτενές λήμμα που δημοσιεύτηκε στη *Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια της Νε-*

οελληνικής Λογοτεχνίας αναφέρει μεταξύ άλλων: «αν αναλογισθεί κανείς τη συμβολή Ανατολής Δύσεως των Φαναριωτών –και πιο συγκεκριμένα του προσώπου που έγραψε τη *Βοσπορομαχία* και του άμεσου περιβάλλοντός των, αντιλαμβάνεται ότι το κείμενο, πέρα ακόμη και από μια αξιολόγηση της θεματολογίας του, αποτελεί πολύ σπουδαίο κριτήριο της φαναριώτικης νοοτροπίας και της πολιτικής σκοποθεσίας της, κατά τον τρόπο κατά τον οποίο αποδίδεται το γλωσσικό ιδίωμα της πολιτικής καθομιλουμένης, νοθευμένο βέβαια με ξενικές, κυρίως τουρκικής προέλευσης λέξεις Δημοτικής, που σε πολλά σημεία παραμένει αναλλοίωτη μέχρι και σήμερα. Για τους λόγους αυτούς η *Βοσπορομαχία* είχε απήχηση κυρίως στην κωνσταντινουπολίτικη κοινωνία της εποχής και ως λαϊκό ανάγνωσμα αλλά και ως διδακτικό βιβλίο, που το χρησιμοποιούσαν οι οικοδιδάσκαλοι για αρκετό καιρό».

Προσπερνώντας τις αντικρουόμενες απόψεις για τη φαναριώτικη γλώσσα και τη λογοτεχνική της αξία θα πρέπει να κατανοήσουμε τους λόγους για τους οποίους επικράτησε μια μικτή γλώσσα αρχαϊκών όρων αλλά και τουρκικών εκφράσεων στους συγκεκριμένους κύκλους. Οι Φαναριώτες, στην πλειονότητά τους, ήταν μορφωμένοι, οικονομικά εύρωστοι και κατείχαν υψηλά αξιώματα στην αυτοκρατορία. Πολλοί από αυτούς ζούσαν στο περιβάλλον υψηλών αξιωματούχων σαν γιατροί, γραμματείς, διερμηνείς όπως ο Αθανάσιος Κορνηνός Υψηλάντης που ήταν ο προσωπικός γιατρός του Μεγάλου Βεζύρη Koca Ragir Pasha (1699-1783), ενώ ο Καισάριος Δαπόντε έζησε αρκετό καιρό στην αυλή του Χάνη της Κριμαίας.²⁶ Άλλοι κατείχαν ηγεμονικές θέσεις στις Παραδουνάβιες επαρχίες, καθώς επίσης και το ύψιστο αξίωμα, για ένα μη μουσουλμάνο της αυτοκρατορίας, που ήταν αυτό του Μεγάλου Δραγουμάνου. Η γνώση της ορολογίας των δικαστηρίων αλλά και της οθωμανικής λογοτεχνίας ήταν απαραίτητη για όποιον επεδίωκε να ανέλθει στο αξίωμα αυτό, που κατείχε και ο Μομάρς. Η υψηλή εκπαίδευσή τους, η γνώση δυτικών γλωσσών καθώς και η άπταιστη γνώση της οθωμανικής τούς έδιναν τη δυνατότητα να μεταφράζουν επίσημα έγγραφα, λογοτεχνικά και ιστορικά έργα. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Αλέξανδρου Χαντζερή, οσποδάρου της Μολδαβίας και Μεγάλου Δραγουμάνου στην Οθωμανική αυτοκρατορία, ο οποίος συνέγραψε το 1844 το μνημειώδες *Γαλλο-Αραβο-Περσο-Τουρκικό Λεξικό*, για το οποίο τιμήθηκε από τη Γαλλική Ακαδημία,²⁷ λόγω της επιτυχίας που είχε σε όλη την Ευρώπη. Λόγω της επαφής τους με τη διοίκηση, αλληλογραφούσαν με υψηλά ιστάμενα πρόσωπα των οθωμανικών αρχών στην επίσημη γλώσσα του κράτους, στη γλώσσα των δημοσίων εγγράφων και των δικαστηρίων. Επίσης γνώριζαν άπταιστα τη γλώσσα της Εκκλησίας.

Η προτίμηση τουρκικών όρων, εκτός από τη χρήση τους στην καθημερινή ομιλία της εποχής, υποκινείται

πολλές φορές από την ασάφεια των αντίστοιχων ελληνικών, στις οποίες θα μπορούσαν να αποδοθούν πολλαπλές σημασίες και την ανάγκη επακριβούς προσδιορισμού της έννοιας σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα παραθέτει ο νεοελληνιστής μελετητής Johann Strauss, τα οποία αναφέρονται στον Αθανάσιο Κομνηνό Υψηλάντη: «Ἐποιήσαμεν αὐτάς βάκφι εἰς αὐτούς, ἐπιστάτην καὶ *τουρκικότερον εἰπεῖν*, ναζίρην εἰς αὐτό το βάκφι διορίζομεν μεγαλύτερον καὶ προύχοντα τὴν ἡλικία», καὶ «Ἐμανζιλεύθη ὁ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Ἀλέξανδρος Υψηλάντης διὰ τὴν φυγὴν τῶν υἱῶν τοῦ πέμψας εἰς τὴν Πόρταν *τὴν παραίτησίν του λεγομένην ἱστιφά*».²⁸ Ἡ *Βοσπορομαχία* ακολουθεῖ τους συνηθισμένους σχηματικούς τύπους τῆς φαναριώτικης ποίησης.

Οἱ τουρκικὴς προέλευσης λέξεις, κοινές σε πολλὰ κείμενα τῆς φαναριώτικης λογοτεχνίας τοῦ 18ου αἰῶνα, μποροῦν νὰ καταχωριστοῦν στὶς εξῆς κατηγορίες: 1) διασκεδάσεις καὶ τόποι ἀναψυχῆς 2) χάρες καὶ ἐλαττώματα 3) συναισθήματα καὶ πάθη 4) φυσικὸ καὶ δομημένο περιβάλλον 5) τίτλοι καὶ ἀξιώματα 6) ἐπιδημίες καὶ φυσικὲς καταστροφές. Ἡ λέξη που ἐμφανίζεται τὶς περισσότερες φορές (89), εἶναι τὸ «κιδόσκι», δηλ. περίπτερο ἢ περίπτερος οἶκος, οἶκημα με πολλὰ παράθυρα, σύμφωνα με τὴν *Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδειᾳ* (τ. ΙΔ', σ. 446), ἐδὼ σημαίνει ἐπαυλὴ, καὶ σχετίζεται με τὶς ἐπόμενες δύο συχνότερα ἐμφανιζόμενες λέξεις που εἶναι οἱ λέξεις «σεργιάνι» (85) καὶ ἡ ρηματικὴ του μορφή, τὸ «σεργιανίζω» (47). Ἀν αθροίσουμε καὶ τὴ λέξη «σεῖρτζής» (12), που σημαίνει θεατῆς καὶ παράγεται ἀπὸ τὸ ρῆμα *seyr etmek* ἔχουμε 142 φορές τὴν ἐνέργεια τοῦ χαζεύειν, τῆς ἀσκοπῆς περιφοράς, τοῦ βολτάρω, ἐνδείξεις τρυφῆς καὶ καλοπέρασης, που χαρακτηρίζε μια ἐποχὴ ευδαιμονίας καὶ ἀνεμελιάς.²⁹ Ἡ ἀμέσως συχνότερη σχετίζεται με τὸ συγκρότημα κτηρίων, τὸ «σαράι / σαράγι / σεράγι» (37) καὶ ὁ «μπαχτσές» (34) του. Ἀκολουθοῦν στὴν κατάταξη τὸ «ζεύκι» (33), που σημαίνει «τέρψη / ἀπόλαυση / ευχαρίστηση καὶ καλαισθησία / γούστο» καὶ ἡ τριάδα: «ἐγλεντζές (διασκεδάση), ἡ ρηματικὴ του μορφή «ἐγλεντίζω» (διασκεδάζω) ἀλλὰ καὶ «ἐγλεντιρδίζω» (κάνω κάποιον νὰ διασκεδάσει) (32), ὅλα ἀλληλοσχετιζόμενα.

Στὴν ἐργασία αὐτὴ δὲν θὰ ἀναφερθούμε στὴ φυσικὴ καὶ ἀστικὴ γεωγραφία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καθὼς ἐπίσης καὶ στὸν τρόπο παρουσίασής τῆς ἀπὸ τὸν δραγουμάνο τῆς αὐστριακῆς πρεσβείας, ἕνα γηγενὴ διπλωμάτη, ἀρίστο γνῶστη τοῦ τόπου καὶ τῶν συνηθειῶν τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς.³⁰ Αὐτὸ θὰ ἀποτελέσει τὸ ἀντικείμενο ἐνός δευτέρου ἀρθροῦ που θὰ ἀκολουθήσει. Ἐπίσης θὰ πρέπει νὰ ἐπεκταθεῖ ἡ διερεύνηση τῶν γλωσσικῶν προσμειξεων με λέξεις, ἐκφράσεις καὶ φράσεις τῆς τουρκικῆς που ἔχουν υιοθετηθεῖ καὶ που ἀπαντῶνται σε παλαιότερα καὶ νεότερα κείμενα τῆς ἐλληνικῆς λογοτεχνίας, τοῦ 17ου καὶ 19ου αἰῶνα, καὶ κυρίως στὰ δημοτικὰ τραγούδια.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι

*ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΛΕΞΕΩΝ,
ΕΚΤΟΣ ΤΩΝ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ*

Οἱ λέξεις τοποθετοῦνται ἀλφαβητικὰ με τὴ σειρά, ὅπως ἀπαντῶνται στὸ κείμενο τῆς δευτέρης ἐκδόσης τῆς *Βοσπορομαχίας* (Βενετία 1792), δίκως ἀλλαγὴ στὴν ὀρθογραφία τους. Σημειώνεται στὰ οὐσιαστικὰ ἡ κατάληξη τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ καὶ τὸ γένος, στὰ ἐπίθετα ἡ ὀνομαστικὴ τοῦ ἀρσενικοῦ ἢ τοῦ θηλυκοῦ, στὰ ρήματα ἀν εἶναι μεταβατικὰ ἢ ἀμετάβατα καὶ λίγα ἐπιρρήματα. Ἀκολουθεῖ ἐντὸς ἀγκύλης ἡ τουρκικὴ λέξη τῆς ἐτυμολογίας καὶ ἐντὸς παρένθεσης ἡ ἐπεξηγήση τῆς λέξης, σύμφωνα με τὴ σημασία τῆς στὸ κείμενο, που χαρακτηρίζεται με τὴ λέξη «ἐδὼ». Ἐξαίρεση ἀποτελοῦν τὰ ἐλληνοποιημένα ἀπὸ τουρκικὲς λέξεις ρήματα, που προηγεῖται ἡ ἐρμηνεία τους καὶ μετὰ, ἐντὸς ἀγκύλης, γράφεται τὸ τουρκικὸ ρῆμα στὴν ἀπαρεμφατικὴ του μορφή καὶ στὸ πρῶτο πρόσωπο τοῦ ἀορίστου χρόνου. Στὴ συνέχεια, γράφεται ὁ ἀριθμὸς τοῦ στίχου, με πλάγια ἐντὸς παρένθεσης ὁ ἀριθμὸς τῆς σελίδας, καὶ, τέλος, ἐντὸς ἀγκύλης με μικρότερο ἀριθμὸ, ἡ συχνότητα ἐπανάληψης τῆς λέξης ἐντὸς τοῦ στικουργήματος. Σε περιπτώσεις που μία λέξη ἀπαντᾶται σε μία σελίδα περισσότερες ἀπὸ μία φορές, δὲν γράφεται κάθε φορά ὁ ἀριθμὸς τῆς σελίδας ἀλλὰ μόνο ὁ στίχος.

Ἡ ἀρίθμηση τῶν στίχων ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ κυρίως κείμενο τοῦ στικουργήματος, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖται ἀπὸ 3892 στίχους (ἐφεξῆς: στ.). Ἐπίσης γίνεται ξεχωριστὴ ἀρίθμηση τοῦ σύντομου ποιήματος «Πρὸς τὸν Ἀναγινώσκοντα» (52 στ.) που συμβολίζεται με τὸ γράμμα «Α», τῆς ἐνότητος με τὸν τίτλο «Συντόμου Περιγραφῆς τοῦ Καταστένου καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως», τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖται ἀπὸ 320 στ. καὶ συμβολίζεται με τὸ «Π», που προηγεῖται τῆς σύντομης «Περίληψεως τῆς Ὑποθέσεως» (16 στ.) που συμβολίζεται με τὸ «ΠΥ», τοῦ «Αἰνίγματος, στίχοις ἱαμβικοῖς, τοῦ φθόνου, φόνου, πόνου, κι ὄνου» (8 στ.) καὶ τοῦ κυρίως κειμένου. Στὴν ἀρίθμηση δὲν περιλαμβάνονται ἡ ἀφιέρωση στὸν Γεώργιο Κριτζοτάκη: «Τῷ τιμιωτάτῳ καὶ χρησιμωτάτῳ κυρίῳ κυρίῳ Γεωργίῳ Κριτζοτάκῃ, τῷ λίαν μοι περιπόθητῳ» (68 στ.), τὸ «Ἐπίγραμμα εἰς τὴν Βίβλον» (4 στ.), «Ὁ Ποιητῆς» (78 στ.), τὰ ὁποῖα προτάσσονται στὴν ἐκδόση. Τὸ σύνολο τῶν στίχων εἶναι 4438.

Οἱ λέξεις που προσδιορίζουν μία λειτουργία κτηρίου γράφονται με πλάγιους χαρακτήρες ἐνῶ οἱ λέξεις που ἀπαντῶνται στὰ λεξικά τῆς Κοινῆς Νεοελληνικῆς γράφονται με ἔντονους (**bold**) χαρακτήρες.

Αγάς, -δες, ο (ουσ.) [<ağa (άρχοντας)], Π 207 (σ. 12), 176 (σ. 22), 198 (σ. 23), 256 (σ. 24), 532 (σ. 33), 2934 (σ. 103), 1994 (σ. 105), 2995 (σ. 105) [8]
 αγιαρδίζω {ρυθμίζω} (ρ.μ.) [<ayarlamak; ayarladım], 1248 (σ. 54) [1]
 αγιρλίκι, -ια, το (ουσ.) [<ağırılık (φορτίο, άχθος)], 750 (σ. 39), 3359 (σ. 116) [2]
 αγραβάνι [<erguvan (κουτσουπιά)], 126 (σ. 21) [1]
 αζδέρι, -ια, το (ουσ.) [<ejder (δράκος)], 1501 (σ. 61) [1]
 ακινδί, -ια, το (ουσ.) [<akıntı (ρεύμα)], 431 (σ. 31), 487 (σ. 31), 502 (σ. 32) [3]
 αλαί-α, το (ουσ.) [<alay (πομπή, παράταξη, παρέλαση)], 1352 (σ. 57), 2538 (σ. 92), 2870 (σ. 101) [3]
 αλέμι, -α, το, (ουσ.) [<alem (διασκέδαση)], 3490 (σ. 119) [3]
 αλτζακλαντίζω {μειώνω} (ρ.μ.) [<alçaklamak; alçakladım], 404 (σ. 29) [1]
 αμπερμπόγια, -ες, η (ουσ.) [<abher-boya (νάρκισος, γιασεμί)], 2436 (σ. 89) [1]
 αναφόρι, -α, το (ουσ.) [<anafor (στρόβιλος, δίνη)], Π 21 (σ. 6), 502 (σ. 32) [2]
 άντζακ (επρ.) [<ancak (μόλις, ωστόσο, σχεδόν)], 430 (σ. 30), 2272 (σ. 84) [2]
 αντέτι-α, το (ουσ.) [<adet (έθιμο, συνήθεια)], 2060 (σ. 78) [1]
 απτάλης-δες, ο (ουσ.) [<abdal (χαζός, ανόητος)], 1543 (σ. 62) [1]
αραμπάς, -δες, ο (ουσ.) [<araba (άμαξα)], 1990 (σ. 76) [1]
 αραμπατζής, -ίδες, ο (ουσ.) [<arabacı (αμαξάς)], Π 244 (σ. 13)
 αρζοδάς, -ες, ο (ουσ.) [<arzoda (αίθουσα ακρόασης)], Π 199 (σ. 12), 2631 (σ. 94) [2]
 ατματζάς, -δες, ο (ουσ.) [<atmaca (γεράκι, ξεφτέρι)], 586 (σ. 34) [1]
 αχέγκι, -α, το (ουσ.) [<ahenk (μελωδία)], 2536 (σ. 121) [1]

Βαζγκεστίζω {αναβάλλω} (ρ.α.) [<vazgeçmek; vazgeçdim], 3796 (σ. 128) [1]
βεζίρης, -ίδες, ο (ουσ.) [<vezir (πρωθυπουργός)], 246 (σ. 24), 255 (σ. 25) [2]
 βεράνι-α, το (ουσ.) [<viran (ερείπιο)], 1355 (σ. 57) [1]

Γαϊρέτι, -α, το (ουσ.) [<gayret (κουράγιο, προσπάθεια, εδώ σε συνδυασμό με το *κουρού γαϊρέτι*= μάταιη προσπάθεια)], Π 52 (σ. 2)
 γενιτζάραγας, -αδες, ο (ουσ.) [<yeniceriağası (επικεφαλής των γενιτσάρων)], Π 209 (σ. 12) [1]
γενιτζαρος, -οι, ο (ουσ.) [<yeniceri], Π 241 (σ. 13) [1]
γερλίσιος, -οι, ο (επιθ.) [<yerli (εντόπιος)], 984 (σ. 46) [1]
 γενιτζικμάς, -αδες, ο (επίθ.) [<yenici kima (νεόκτιστος)], Π 202 (σ. 12), 2844 (σ. 101) [2]
 γιαγλί, το (επίθ.) [<yağlı (λιπαρό)], *εδώ*: γιαγλί καγίκι [<yağlı kayak (βάρκα που γλυστρά στο νερό)], 709 (σ. 38) [1]
 γιαγκάτζης, -ίδες, ο, (επίθ.) [<yankaz (κολπατζής, κομπιναδόρος, ψεύτης, άχρηστος)], 820 (σ. 41) [1]
 γιανγκάτζισα, -ες, η (επίθ.) [<yankaz (φωνακλού)], 3543 (σ. 121) [1]
 γιαγουματίζω {λεηλατώ} (ρ.μ.) [<yağmalamak; yağmaladım], 2862 (σ. 101) [1]
 γιαδικιάρι, -α, το (ουσ.) [<yadigar (αναμνηστικό, ενθύμιο)], Π 55 (σ. 7), Π 202 (σ. 12), 1662 (σ. 66) [3]
 γιακαλαντίζω {συλλαμβάνω} (ρ.μ.) [<yakalamak; yakaladım], 1066 (σ. 48) [1]
 γιαλί, -α, το (ουσ.) [<yalı (θέρετρο στον γιαλό)], 256 (σ. 24), 422 (σ. 29) [2]
 γιαλικιόσκι, -α, το (ουσ.) [<Yalılıköskü / Torkarı sarayı (έπαυλη στον γιαλό, στο Τόπκαπι)], 2598 (σ. 93) [1], βλ. Πίν. 3
 γιαλντίτζι, -α, το (ουσ.) [<yaldız (χρυσοποίκιλμα)], 84 (σ. 19), 214 (σ. 23) [2]
 γιαναστήζω {πλησιάζω} (ρ.α.) [<yanaşmak; yanaşdim], 719 (σ. 38) [1]
 γιασμάκι, -ια, το (ουσ.) [<yaşmak (καλύπτρα προσώπου)], 751 (σ. 39), 1110 (σ. 50), 1153 (σ. 51) [3]
 γιασουμί-α, το (ουσ.) [<yasemi (γιασεμί)], 2436 (σ. 89), 3791 (σ. 128) [2]
 γιολτζής, -ες, ο (ουσ.) [<yolcu (οδοιπόρος)], 3049 (σ. 107) [1]
 γιοσμάς, -δες, ο (επίθ.) [<yosma (κομψός)], 443 (σ. 30), 1048 (σ. 48), 2867 (σ. 101) [3]
 γιουβεντές, -δες, ο (ουσ.) [<güvende (τραγουδιστής)], 3123 (σ. 109) [1]
 γιουρουδίζω {περπατώ} (ρ.α.) [<yürümek; yürüdü], 752 (σ. 39), 1011 (σ. 47) [2]
 γκεμιτζής, -ίδες, ο (ουσ.) [<gemici (ναυτικός)], 435 (σ. 30), 474 (σ. 31), 511 (σ. 32), 1168 (σ. 51), 2227, 2229, 2233, 2235 (σ. 83), 2273 (σ. 84), 3467 (σ. 119) [9]
 γκιαβγκίρι-α, το (ουσ.) [<ka(r)gir (λιθόκτιστη οικοδομή)], Π 234 (σ. 13), 3155, 3164 (σ. 110) [3]
 γκιρίτι, -α, το (ουσ.) [<girit lalesi (άνθος; νερανγκούλα ασιατική)], 2431 (σ. 89) [1]
 γκιουλές, -δες, ο (ουσ.) [<gülle (βλήμα)], 2560 (σ. 92) [1]
 γκιούλμπεμπε, το (ουσ.) [<gül pembé (χρώμα ροζ)], 2430 (σ. 88) [1]
 γιουρσουζλούκι, -α, το (ουσ.) [<uğursuzluk (γρουνσουζιά)], 403 (σ. 29) [1]

Δεβλέτι, ντεβλέτι, -α, το (ουσ.) [<devlet (κράτος, κυβέρνηση)], Π 89 (σ. 8), 109 (σ. 20), 208 (σ. 23), 228 (σ. 24), 528 (σ. 33), 970 (σ. 46), 2366 (σ. 87), 2827 (σ. 100) [8]

δερβίσης, -δες, ο (ουσ.) [<derviş], 1324 (σ. 56), 1550 (σ. 63), 1591 (σ. 64) [3]
 δερμάνι, -α, το (ουσ.) [<derman (γιατρικό)], 1743 (σ. 68) [1]
 διβάνι, -α, το (ουσ.) [<divan (συμβούλιο)], 1705 (σ. 67) [1]
 διβανχανές, -δες, ο (ουσ.) [<divanhane (οίκημα ή χώρος του συμβουλίου, αίθουσα υποδοχής)], 109 (σ. 20), 261 (σ. 25), 810 (σ. 41), 1497 (σ. 61), 2499 (σ. 91), 2601 (σ. 94), 2711 (σ. 97), 2836 (σ. 100) [8]
 διμπάς, -δες, ο (ουσ.) [<dība (χρυσοκέντητο μεταξωτό ύφασμα)], 1585 (σ. 64), 2430 (σ. 88), 3424 (σ. 117) [3]
 διχλίζι, -α, το (ουσ.) [<dehliz (διάδρομος)], 3635 (σ. 124) [1], βλ. ντεχλίζι και τεχλίζι
 δοβάρι, -α, το (ουσ.) [<duvar (τοίχος)], 2636 (σ. 95) [1]
 δογάνι, -α, το (ουσ.) [<doğan (γεράκι)], 585 (σ. 34), 3004 (σ. 105) [2]
 δοκουντίζω [αγγίζω], [<dokunmak; dokundum], 1282 (σ. 55), 2022 (σ. 76), 3364 (σ. 116) [3]
 δονανμάς, -ες, ο (ουσ.) [<donanma (στολισμός, φωταψία)], 2872 (σ. 101) [1]
 δονατίζω [στολίζω] (ρ.μ.) [<donatmak; donattım], 2880 (σ. 102) [1]

Έγιβλα κάνω {κάνω τεμενάδες, καταπίνω} (ρ.α.) [<eyvallah etmek], 1175 (σ. 72)

εγκλεντζές / εγλεντζέ, -δες, ο (ουσ.) [<eğlence (εδώ διασκέδαση)], 194 (σ. 23), 430 (σ. 30), 530 (σ. 34), 758 (σ. 39), 1147 (σ. 51), 1609 (σ. 64), 1647 (σ. 65), 1651 (σ. 66), 2646, 2656 (σ. 95), 3397 (σ. 117), 3768 (σ. 128), 3846 (σ. 130) [13]

εγλεντίζω / γλεντίζω {διασκεδάζω} (ρ.α.) [<eğlenmek; eğlendim], 270 (σ. 25), 500 (σ. 32), 581 (σ. 34), 626 (σ. 35), 896 (σ. 43), 1100 (σ. 49), 1461 (σ. 60), 1553 (σ. 63), 1653, 1660 (σ. 66), 3098 (σ. 108), 3551 (σ. 121) [12]

εγλεντιρδίζω / γλεντιρδίζω {κάνω κάποιον να διασκεδάσει} (ρ.μ.) [<eğlendirmek; eğlendirdim], 1299 (σ. 55), 1556, 1566 (σ. 63), 1922 (σ. 74), 2150 (σ. 80), 2302 (σ. 85), 3479 (σ. 119) [7]

εζιγέτι, -α, το (ουσ.) [<eziyet (δυσκολία, κόπος)], 527 (σ. 33), 2059 (σ. 78), 3265 (σ. 113) [3]

εζιετικάρικος, ο (επιθ.) [<eziyetkar (τυραννικός, κοπιαστικός)], 3550 (σ. 121) [1]

ελτζής, -ίδες, ο (ουσ.) [<elçi (πρεσβευτής)], 967 (σ. 45), 1171 (σ. 51), 1673 (σ. 66), 1724 (σ. 68), 2657 (σ. 95) [5]

εμείνικος, -οι, ο (επιθ.) [<emin (ασφαλής)], 2048 (σ. 77) [1]

εντέπι, -α, το (ουσ.) [<edep (κοσμιότητα, ευπρέπεια)], 3360 (σ. 116) [1]

έσκι, -α, το (ουσ.) [<esk (δάκρυ, λύπη)], 174 (σ. 22), 756 (σ. 39), 3491 (σ. 119), 3534 (σ. 121) [4]

εσνάφι, -α, το (ουσ.) [<esnaf (συντεχνία / σινάφι)], 1729 (σ. 68) [1]

εχλιζεύκης, -ίδες, ο (επιθ.) [<ehl-i zevk (χαριτωμένος)], 1592 (σ. 64), 3483 (σ. 119) [2]

Ζαλαχανάς, -άδες, ο (ουσ.) [<Salhane / Bakırköy (σφαγείο, στο Μακροχώρι)], 3018 (σ. 106) [1]

ζαλούμικος, -οι, ο (επιθ.) [<zalim (άσπλαχνος)], 3548 (σ. 121) [1]

[Ζαρίφης, -δες, ο] Ζαρίφισα, -σες, η / Ζαρίφικο, -α, το (επιθ.) [<zarif (κομψός)], 186 (σ. 22), 3295 (σ. 114) [2]

ζερνεκαδές, -δες, ο (ουσ.) [<zerrin kadeh (καλύκανθος)], 2417 (σ. 88) [1]

ζεύκι, -α, το (ουσ.) [<zevk (τέρψη, διασκέδαση, γούστο)], 534 (σ. 33), 552 (σ. 33), 744 (σ. 39), 752 (σ. 39), 706 (σ. 41), 813 (σ. 41), 862 (σ. 42), 926 (σ. 44), 980 (σ. 46), 993 (σ. 46), 1121 (σ. 50), 1134 (σ. 50), 1147 (σ. 51), 1173 (σ. 52), 1609 (σ. 64), 1647 (σ. 65), 1652, 1658, 1672 (σ. 66), 1717 (σ. 68), 1722 (σ. 68), 1882 (σ. 72), 1955 (σ. 75), 1994, 2003 (σ. 76), 2037 (σ. 77), 2084, 2089 (σ. 78), 2872 (σ. 101), 2929 (σ. 103), 2964 (σ. 104), 3302 (σ. 114), 3483 (σ. 119) [33]

ζευκλεντίζω {ευχαριστιέμαι, γουστάρω, κάνω κέφι} (ρ.α.) [<zevklenmek; zevklendim], 2264 (σ. 84) [1]

ζηρίνι, -α, το (ουσ.) [<zerrin (άνθος, νάρκισσος)], 2415 (σ. 88) [1]

ζιαφέτι, -α, το (ουσ.) [<zıyafet (συμπόσιο)], 2870 (σ. 101) [1]

ζιμπάς, -δες, ο (επιθ.) [<zıba (ωραίος, στολισμένος, συμπαθητικός)], 2429 (σ. 88) [1]

ζόκα, -ες, η (ουσ.) [<zoka (είδος άγκιστρου από μολύβι σε σχήμα μικρού ψαριού)], 991 (σ. 46) [1]

ζορμπάς, -αδες, ο (ουσ.) [<zorba (στασιαστής, ληστής)], 2887 (σ. 102) [1]

ζουμπάς, -δες, ο (ουσ.) [<cumba (εξώστης, προεξοχή)], 791 (σ. 40) [1]

ζουμπούλι, -α, το (ουσ.) [<zümbül (άνθος)], 2435 (σ. 89) [1]

ζουρνάς, -ες, ο (ουσ.) [<zurna (μουσικό όργανο)], 3122 (σ. 109) [1]

Ιμαρέτι, -α, το (ουσ.) [<imaret (πτωχοκομείο)], Π 218 (σ. 12), 2736 (σ. 97), 3030 (σ. 106) [3]

ιτζάτι, -α, το (ουσ.) [<icad (εφεύρεση, επινόηση)], Π 226 (σ. 12), 228 (σ. 24), 2812 (σ. 100) [3]

Καβούκι, -α, το (ουσ.) [<kavuk (κέλυφος)], 3089 (σ. 108) [1]

καγιάς, -δες, ο (ουσ.) [<kaya (βράχος)], 359 (σ. 28), 777 (σ. 40), 877 (σ. 43), 3242 (σ. 112) [4]

καζασκέρης, -ίδες, ο (ουσ.) [<kazasker (στρατιωτικός δικαστής)], Π 208 (σ. 12) [1]

καγίκι, -α/ καϊκι, -α, το (ουσ.) [<kayık (βάρκα)], Π 15 (σ. 6), Π 257 (σ. 13), 173 (σ. 22), 239 (σ. 24), 269 (σ. 25), 389 (σ. 28), 505 (σ. 32), 541 (σ. 33), 555 (σ. 33), 623 (σ. 35), 631 (σ. 36), 709 (σ. 38), 989 (σ. 46), 1024 (σ. 47), 1114 (σ. 48)

50), 1129 (σ. 50), 1162 (σ. 51), 1587 (σ. 64), 1659 (σ. 66), 1987 (σ. 75), 2003 (σ. 76), 2539 (σ. 92), 2685, 2696 (σ. 96), 2786 (σ. 99), 2811 (σ. 100), 3148 (σ. 109), 3301 (σ. 114), 3360 (σ. 116), 3469 (σ. 119), 3865 (σ. 130) [31]

καϊκτζής, -ες, ο (ουσ.) [<kayıkçı (βαρκάρης)], 3468 (σ. 119) [1]

καλαμπάλικι, -α, το (ουσ.) [<kalabalık (πλήθος)], 509 (σ. 32) [1]

καλκάνι, -α, το (ουσ.) [<kalkan (ψάρι σε σχήμα ασπίδας)], 984 (σ. 46) [1]

καλπάκι, -α, το (ουσ.) [<kalpak (γούνινο καπέλο)], 3259 (σ. 113) [1]

καμπάνι, -α, το (ουσ.) [<karpan (χάνι, αποθήκη), εδώ κτήριο στο Ουνκαπανί], 434 (σ. 30) [1]

κανλής, -ίδες ο (επίθ.) [<kanlı (αιμοσταγής, δολοφόνος)], 776 (σ. 40) [1]

καντζαπάσι, -α, το, (ουσ.) [<kancabaş (ελαφρύ ανοικτό πολεμικό πλοίο)], 3554 (σ. 121) [1]

καραγάτζι, -α, το (ουσ.) [<kara ağaç (είδος φτελιάς)], 1453 (σ. 60) [1]

καράγιαλιν, -ίδες, ο (ουσ.) [<karayel (βορειοδυτικός άνεμος)], 531 (σ. 33) [1]

καυγάς, -δες, ο (ουσ.) [<kavga (διαμάχη)], 444 (σ. 30), 1205 (σ. 52), 1646 (σ. 65), 3459 (σ. 119), 3843 (σ. 130) [5]

καφάσι, -α, το (ουσ.) [<kafes (κλουβί)], 2602 (σ. 94), 3722 (σ. 97) [2]

καχβές, -δες, ο (ουσ.) [<kahve (καφές)], 742 (σ. 39), 744 (σ. 39), 746 (σ. 39) [3]

κεπέγκι, -α, το (ουσ.) [<kerenk (σκέπαστρο)], 2837 (σ. 100) [1]

κερχανάς, -δες, ο (ουσ.) [<karhane (εργοστάσιο, βιοτεχνία)], 2900 (σ. 102) [1]

κεσιντί, -α, το (ουσ.) [<kesinti (εδώ μειωτική συμπεριφορά, παρακράτηση)], 836 (σ. 42) [1]

κεσμές, -δες, ο (ουσ.) [<kesme (λαξευτή πέτρα)], 3039 (σ. 106) [1]

κέφι, -α, το (ουσ.) [<keyf], 1715 (σ. 67), 3560 (σ. 121) [2]

κιάρι, -α, το (ουσ.) [<kâr (κέρδος)], 2075 (σ. 78) [1]

κιαφίρι, -α, το (ουσ.) [<kafûr (καμφορά, φυσική φαρμακευτική ουσία)], 2065 (σ. 78) [1]

κιαφέτι, -α, το (ουσ.) [<kiyafet (ενδυμασία)], A 30 (σ. 5), 270 (σ. 25) [2]

κιγμέτι, -α, το (ουσ.) [<kiymet (αξία, τιμή)], 149 (σ. 21), 874 (σ. 43), 969 (σ. 46) [3]

κιζδινιρίζω{εξοργίζω, εξαγριώνω} (ρ.μ.) [<kızdırmak; kızdırdım], 2021 (σ. 76) [1]

κιζλάραγας, -δες, ο (ουσ.) [<kızlarağası (αρχιεννούχος στο χαρέμι)], 198 (σ. 23) [1]

κινόγι-α, το (ουσ.) [<köy (χωριό)], 1322 (σ. 56) [1]

κιοσάκι, -α, το (ουσ.) {υποκοριστικό του κιάσκι}, 1360 (σ. 57) [1]

κιάσκι, -α, το (ουσ.) [<köşk (έπαυλη)], Π 30, Π 31, Π 33, Π 35 (σ. 7), Π 66 (σ. 8), Π 127 (σ. 10), Π 194 (σ. 11), 8 (σ. 17), 14 (σ. 17), 51, 71 (σ. 19), 99, 109 (σ. 20), 130, 138, 144 (σ. 21), 155, 175 (σ. 22), 199, 209 (σ. 23), 226, 230, 238, 244, 247, 250 (σ. 24), 263, 268, 285 (σ. 25), 291 (σ. 26), 429 (σ. 30), 492 (σ. 31), 675, 694 (σ. 37), 701 (σ. 38), 769, 787, 789 (σ. 40), 810 (σ. 41), 999 (σ. 46), 1097 (σ. 49), 1435, 1442 (σ. 59), 1451 (σ. 60), 1491, 1500 (σ. 61), 1668 (σ. 66), 1707 (σ. 67), 1827 (σ. 71), 1881 (σ. 72), 1970 (σ. 75), 2291 (σ. 84), 2389 (σ. 87), 2403 (σ. 88), 2448, 2458 (σ. 89), 2479, 2482, 2497 (σ. 90), 2499, 2503, 2515, 2526 (σ. 91), 2593, 2595, 2597 (σ. 93), 2644, 2660 (σ. 95), 2718 (σ. 97), 2799, 2803 (σ. 99), 2817, 2824, 2833, 2835 (σ. 100), 2848, 2864 (σ. 101), 2880, 2894 (σ. 102), 2936 (σ. 103), 2948 (σ. 104), 2990, 2991 (σ. 105), 3045 (σ. 107), 3152 (σ. 109), 3329 (σ. 115), 3387 (σ. 116), 3602 (σ. 123), 3650 (σ. 124) [89]

κιουλάφι, -α, το (ουσ.) [<kûlah (κωνικό κάλυμμα κεφαλής)], 2626 (σ. 94) [1]

κιουπρί, -α, το (ουσ.) [<köprü (γέφυρα)], 1365 (σ. 57), 3031 (σ. 106) [2]

κιουμές, -ες, ο (ουσ.) [<kûme (ομάδα, σωρός)], 1683 (σ. 67) [1]

κισλάς, -άδες, ο (ουσ.) [<kişla (στρατόπεδο, στρατώνας)], Π 242 (σ. 13) [1]

κονάκι, -α, το(ουσ.) [<konak (μέγαρο, κατοικία)], 589 (σ. 34), 1154 (σ. 51), 1289 (σ. 55), 2131 (σ. 80), 2906 (σ. 102), 3676 (σ. 125) [6]

κονεύω {καταλύω, σταθμεύω} (ρ.α.) [<konmak], 1697 (σ. 67), 3087 (σ. 108) [2]

κοντζές, -ες, ο (ουσ.) [<gonca (μπουμπούκι)], 1149 (σ. 51), 2427 (σ. 88) [2]

κοτζάκι, -α, το (ουσ.) [<koşma / koşuk (ποιητικό δίστιχο λυρικό ποίημα)], A 17 (σ. 4), 438 (σ. 30), 1221 (σ. 53), 1637 (σ. 65), 2242 (σ. 83), 3511 (σ. 120), 3531 (σ. 121), 3748, 3752 (σ. 124) [9]

κοτζί, -α, το (ουσ.) [<koşu (είδος άμαξας)], 3015 (σ. 106) [1]

κουλάς/κουλές, -δες, ο (ουσ.) [<kule (πύργος), εδώ και Κουλάς του Γαλατά], Π 118 (σ. 9), 10 (σ. 17), 360 (σ. 29), 775 (σ. 40), 2482 (σ. 90), 2550 (σ. 92), 2574, 2575 (σ. 93), 2782 (σ. 99), 3017 (σ. 106), 3081, 3083 (σ. 108) [12], βλ. Πίν. 3

κουμπάρας, -δες, ο (ουσ.) [<humbara, kumbara (βόμβα)], 1690 (σ. 67) [1]

κουμπές, -δες, ο (ουσ.) [<kubbbe (τρούλος)], Π 143 (σ. 10), Π 221 (σ. 12), 77, 79 (σ. 19), 216 (σ. 23), 842 (σ. 42), 2557, 2559, 2565 (σ. 92), 2600 (σ. 93), 2610, 2625 (σ. 94), 2720, 2732 (σ. 97), 2742, 2747 (σ. 98), 2819 (σ. 100), 2986 (σ. 105), 3629 (σ. 124) [19]

κουρού, το (επίθ.) [<kuru (ξηρό, ισχνό, εδώ μάταιο)] Π 52 (σ. 2)

κουσουρί, -α, το (ουσ.) [<kusur (μειονέκτημα)], 2004 (σ. 76) [1]

Λακιρδί, -α, το (ουσ.) [<lakirdi (κουτσομπολιό)], 2467 (σ. 90) [1]

λαλές, -δες, ο (ουσ.) [<lale (τουλίπα)], 2435 (σ. 89) [1]

λεταφέτι, -α, το (ουσ.) [<letafet (κομψότητα)], 227 (σ. 24) [1]

Μαγούνα, -ες, η (ουσ.) [<manuna (μαούνα)], 3266 (σ. 113) [1]

μαϊλής, -ίδες, ο (ουσ.), [<mail (φίλος)], 1542 (σ. 62) [1]

μάνισα, -αις, η (ουσ.) [<Manisa lalesi (τουλίπα της Μάνισας)], 2431 (σ. 89) [1]

μαντζηλεύω, {έχω αποπεμφθεί, βρίσκομαι σε εξορία} [<menzil almak (yol almak)], 1302 (σ. 55) [1]

μαράζι, -α, το (ουσ.) [<maraz (μελαγχολία, ασθένεια)], 1618 (σ. 65), 1796 (σ. 70) [2]

μαχαλές, -δες, ο (ουσ.) [<mahalle (γειτονιά)], Π 55 (σ. 7), 378 (σ. 28), 1031 (σ. 47), 1357 (σ. 57) [4]

μεζάκι, -α, το (ουσ.) [<mezak (εδώ περιπαίζω)], 1265 (σ. 54), 3532 (σ. 121) [2]

μείντάνι, μείδάνι, -α, το (ουσ.) [<meydan (πλατεία)], 878 (σ. 43), 2521 (σ. 91), 2549, 2560 (σ. 92), 2647 (σ. 95), 2807 (σ. 100), 2980 (σ. 105), 3157 (σ. 110), 3340 (σ. 115) [9]

μεκάμι, -α, το (ουσ.) [<makam (μουσική σύνθεση)], 3497 (σ. 120) [1]

μεκιάνι, -α, το (ουσ.) [<mekan (χώρος)], 461 (σ. 31), 645 (σ. 36), 1324 (σ. 56), 2867 (σ. 101), 3396 (σ. 117) [5]

μελτέμι, -α, το (ουσ.) [<meltem], 460 (σ. 31) [1]

μενεξές, -δες, ο (ουσ.) [<menekşe (άνθος)], 2418 (σ. 88), 3792 (σ. 128) [2]

μέσκι [κάνω] {μαθαίνω μουσικό όργανο} (ρ.α.) [<meşk etmek], 3533 (σ. 121) [1]

μετζιτάκι, μετζίτι, -α, το (ουσ.) [<mescid (μικρό τέμενος)], 711 (σ. 38), 2514 (σ. 91) [2]

μεντζίσι, μετζλήσι, μετζιλίσι, -α, το (ουσ.) [<meclis (συμβούλιο)], 179 (σ. 22), 627 (σ. 35), 2884 (σ. 102), 3602 (σ. 123) [4]

μερντούμικος, -οι, ο (επίθ.) [<merdüm (ανθρώπινος)], 1153 (σ. 51) [1]

μεκτερχανές, -δες, ο (ουσ.) [<Mehterhane/ Paşakarısı (κτήριο μουσικής μπάντας στην Υψηλή Πύλη)], Π 205 (σ. 12) [1]

μεσχούρικο, -α, το (επίθ.) [<meşhur (φημισμένος)], 71 (σ. 19), 2301 (σ. 85), 2922 (σ. 103) [3]

μιναρές, -δες, ο (ουσ.) [<minare], Π 35 (σ. 7), Π 217 (σ. 12), 2364 (σ. 87), 2582 (σ. 93), 2737 (σ. 97), 2746 (σ. 98), 2783 (σ. 99), 3084 (σ. 108) [8]

μιντέρι, -α, το (ουσ.) [<minder (στρώμα)], 1704 (σ. 67) [1]

μισίργιώτικος, -οι, ο (επίθ.) [<misirli (αιγυπτιακός)], 2535 (σ. 92) [1]

μισκάλι, μοσκάλι, -α, το (ουσ.) [<miskal (μουσικό όργανο)], 628 (σ. 35), 3487 (σ. 119) [2]

μοσλούκι, -α, το (ουσ.) [<musluk (κρουνός)], Π 225 (σ. 12) [1]

μουιμέτι, -α, το (ουσ.) [<mühimmat (εφόδια, πολεμοφόδια)] Π 156 (σ. 10) [1]

μουμχανάς, -άδες, ο (ουσ.) [<Mumhane / Bakirköy (κηροποιείο, στο Μακροχώρι)], 3018 (σ. 106) [1], βλ. Πίν. 2

μουλάς, -άδες, ο (ουσ.) [<molla (ιεροδίκης)], 809 (σ. 41) [1]

μουσαφίρ'ης, -ίδες, ο (ουσ.) [<misafir (επισκέπτης)], 3636 (σ. 124), 3693 (σ. 125) [2]

μουσαφιρλίκι, -α, το (ουσ.) [<misafirlik (επίσκεψη, φιλοξενία)], 710 (σ. 38) [1]

μουσκιουρουμί, -α, το (ουσ.) [είδος άνθους υακίνθου], 2436 (σ. 89) [1]

μουτζαντελές, -δες, ο (ουσ.) [<mücadele (αγώνας)], 34 57 (σ. 118), 3845 (σ. 130) [2]

μπαϊράμι, -α, το (ουσ.) [<bayram (θρησκευτική γιορτή)], 2366 (σ. 87) [1]

μπαϊρί, -α, το (ουσ.) [<bayır (πλαγιά, ανωφέρεια)], 1038 (σ. 48), 1518 (σ. 62), 1664 (σ. 66), 2815 (σ. 100), 3635 (σ. 124) [5]

μπαλτάς, -δες, ο (ουσ.) [<balta (τσκούρι)], 3192 (σ. 111) [1]

μπαρούτι, -α, το (ουσ.) [<barut (πυρίτιδα)], 3022 (σ. 106) [1]

μπαρουτχανάς, -άδες, ο (ουσ.) [<Baruthane / Bakirköy (εργοστάσιο παραγωγής πυρίτιδας, στο Μακροχώρι)], 2359 (σ. 86), 3021 (σ. 106) [2], βλ. Πίν. 3

μπας χαβούζι, -ια, το (ουσ. & επίθ.) [<Baş havuz (Μεγάλη δεξαμενή), εδώ στο Μπέντι], 1870 (σ. 72) [1]

μπατάκι, -α, το (ουσ.) [<batak (έλος)], 712 (σ. 38), 2907 (σ. 102) [2]

μπαχτζές, μπαχτσές, μπακτσές, -δες, ο (ουσ.) [<bahçe, bağçe (περιβόλι, κήπος)], Π 36 (σ. 7), 83 (σ. 19), 183 (σ. 22), 193 (σ. 23), 243, 247 (σ. 24), 263 (σ. 25), 377 (σ. 28), 423 (σ. 29), 429 (σ. 30), 757 (σ. 39), 810 (σ. 41), 959 (σ. 45), 965 (σ. 45), 973 (σ. 46), 1025 (σ. 47), 1102 (σ. 49), 1152 (σ. 51), 1359 (σ. 57), 1517 (σ. 62), 2364, 2377, 2393 (σ. 87), 2423 (σ. 88), 2514 (σ. 91), 2655, 2668 (σ. 95), 2717 (σ. 97), 2925 (σ. 103), 2989, 3001 (σ. 105), 3024 (σ. 106), 3239 (σ. 112), 3601 (σ. 123) [34]

μπεγενδίζω {αρέσω} (ρ.μ.) [<beğenmek; beğendim], 302 (σ. 130), 1025 (σ. 47), 1102 (σ. 49), 1152 (σ. 51), 1230 (σ. 53), 1359 (σ. 57), 1517 (σ. 62), 3770 (σ. 128) [8]

μπεζεστένι, -α, το (ουσ.) [<bezesten (στεγασμένη αγορά υφασμάτων)], Π 235 (σ. 13), Π 235 (σ. 13), 723 (σ. 38), 2584 (σ. 93) [4]

μπεϊλίδικος, -α, ο (επίθ.) [<beylik (αρχοντικός, εδώ δημόσιος)], 3022 (σ. 106) [1]

μπελάς, -δες, ο (ουσ.) [<belə], 509 (σ. 32) [1]
μπεκτζής, -ες, ο (ουσ.) [<bekçi (φύλακας)], 2937 (σ. 103) [1]
μπέντι, -α, το (ουσ.) [<bend (φράγμα)], 1442 (σ. 59), 1451 (σ. 60), 1850 (σ. 71) [3]
μπεστές, -δες, ο (ουσ.) [<beste (μουσική σύνθεση, σκοπός)], 3530 (σ. 121) [1]
μπιλμπούλι, **μπουλμπούλι** -α, το (ουσ.) [<büllbül (αηδόνι)], 2439 (σ. 89), 3495 (σ. 120) [2]
μπιλούρι, -α, το [<billur (κρύσταλλο)], 2408 (σ. 88) [1]
μπογάζι, -α, το (ουσ.) [<boğaz (στενό)], Π 115, Π 117 (σ. 9), 1289 (σ. 55) [3]
μπογιατισμένος, -οι, (επίθ.) [<boyalı (βαμμένος)], 2842 (σ. 101) [1]
μπογουρδάνι, -α, το (ουσ.) [<buhurdan (θυμιατό)], 449 (σ. 30) [1]
μποστάνι, -α, το (ουσ.) [<bostan (λαχανόκηπος)], Π 36, Π 52 (σ. 7), Π 169 (σ. 11), 423 (σ. 29), 462 (σ. 31), 578 (σ. 34), 816 (σ. 41), 846 (σ. 42), 959 (σ. 45), 1101 (σ. 49), 1326 (σ. 56), 1345, 1366 (σ. 57), 1407 (σ. 58), 1409 (σ. 58), 1425 (σ. 59), 1668 (σ. 66), 1851 (σ. 71), 1925, 1945 (σ. 74), 2354 (σ. 86), 2377 (σ. 87), 2903 (σ. 102), 2912, 2925 (σ. 103), 3001 (σ. 105), 3591 (σ. 122) [27]
μποσταντζής, -ίδες, ο (ουσ.) [<bostanci (περιβολάρης)], 637 (σ. 36), 1869 (σ. 72), 1871 (σ. 72), 2516 (σ. 91) [4]
μπούζι, -α, το (ουσ.) [<buz (πάγος)], 582 (σ. 34) [1]
μπούλα, -ες η [<bula (αδελφή, κουριάδα)], 352 (σ. 27) [1]
μποχτζάς, -δες, ο (ουσ.) [<bohça (μπόγος, δέμα)], 3143 (σ. 109) [1]

Ναγμές, -δες, ο (ουσ.) [<nağme (μελωδία)], 3496 (σ. 120) [1]
νάζι, -α, το (ουσ.) [<naz (χάρη, γοητεία)], 174 (σ. 22) [1]
ναζίκος, -οι, ο (επίθ.) [<nazik (κομψός)], 2429 (σ. 88), 3545 (σ. 121) [2]
νάι, **νέι**, το (ουσ.) [<ney (είδος φλογέρας)], 3303 (σ. 114), 3487 (σ. 119) [2]
νακίλι, -α, το (ουσ.) [<nakil ή nakil (άνθος; φλόγα)], 1667 (σ. 66), 2379 (σ. 87), 2435 (σ. 89) [3]
ναμεχρέμι, -α, το (επίθ.) [<namahrem (μη μέλος της οικογένειας)], 3360 (σ. 116) [1]
νεζακέτ[ι], -α, το (ουσ.) [<nezaket (ευγένεια, κοσμιότητα)], 403 (σ. 29) [1]
νούρι, το (ουσ.) [<nur (φως, λάμψη)], 1468 (σ. 60) [1]
νταβάς, **δαβάς**, -δες, ο (ουσ.) [<dava (δίκη)], 642 (σ. 36), 1252 (σ. 54), 3291 (σ. 114), 3455 (σ. 118), 3564 (σ. 122), 3796 (σ. 128) [6]
νταγιαντώ {αντέχω, υπομένω} (ρ.α.) [<dayanmak; dayandım], 3525 (σ. 120) [1]
νταλιτζω {αφαιρούμαι / απορροφώμαι} (ρ.α.) [<dalmak; daldım], 2274 (σ. 84) [1]
νταρμιντζάισα, -ες, η (επίθ.) [<dar micaz (στενόχωρη, ανήσυχη)], 1473 (σ. 60) [1]
ντεϊβερδιζω {δίνω αξία, καταξιώνω} (ρ.α.) [<değer vermek, değer verdim], 1300 (σ. 55) [1]
ντερές, **δερές**, -εδες, ο (ουσ.) [<dere (ρουάκι)], 363 (σ. 28), 1067 (σ. 48), 1358 (σ. 57), 1360 (σ. 57), 1365 (σ. 57), 1518 (σ. 62), 1819 (σ. 71), 2941 (σ. 103) [8]
ντέρτι, **δέρθι**, -α, το (ουσ.) [<dert (στενοχώρια, πόνος, καύμός)], 1794 (σ. 70), 2242, 2246 (σ. 83), 3168 (σ. 110), 3529 (σ. 121) [4]
ντζιάν νουμάς, -άδες, ο (ουσ.) [<cihannüma (ταράτσα)] 1002 (σ. 46) [1]
ντιβανχανάς, -αδες, ο (ουσ.) [<divanhane (μεγάλη αίθουσα σε ανάκτορα και κιόσκια, ειδικότερα ο τόπος συγκέντρωσης του αυτοκρατορικού συμβουλίου, του διβανιού, στο Τόπκαπι)], Π 199 (σ. 12) [1], βλ. Πίν. 2
ντιχλίζι -α, το (ουσ.) [<dehliz], 2602 (σ. 94) [1], βλ. *διχλίζι* και *τεχλίζι*
ντουβάκι, -α, το (ουσ.) [<dunak (πέπλο)], 319 (σ. 26) [1]

Ογραντίζω {περνώ, πηγαίνω, πετάγομαι} (ρ.α.) [<uğramak; uğradım], 532 (σ. 33), 1172 (σ. 51), 1485 (σ. 61), 1998 (σ. 76) [4]
ολαστίζω {συνηθίζω} (ρ.α.) [<alışmak; alışdım], 455 (σ. 30) [1]
οντάς / **ονδάς**, -δες, ο (ουσ.) [<oda (δωμάτιο)], Π 241 (σ. 13), 109 (σ. 20), 197 (σ. 23), 21 (σ. 23), 217 (σ. 23), 229 (σ. 24), 238 (σ. 24), 259 (σ. 25), 789 (σ. 40), 795 (σ. 40), 841 (σ. 42), 1104 (σ. 49), 1497 (σ. 61), 2403 (σ. 88), 2448 (σ. 89), 2482, 2486 (σ. 90), 2499 (σ. 91), 2549 (σ. 92), 2601, 2607 (σ. 94), 2716 (σ. 97), 2803 (σ. 99), 2836 (σ. 100), 2848 (σ. 101), 3155 (σ. 110), 3600 (σ. 123), 3636, 3649 (σ. 124), 3693 (σ. 125), 3751 (σ. 127) [31]
ορδί, -α, το (ουσ.) [<ordu (στρατός)], 116 (σ. 20), 1734 (σ. 68) [2]
ορμάνι, -α, το (ουσ.) [<orman (δάσος)], 1325 (σ. 56), 1581 (σ. 64), 2617 (σ. 94), 2643 (σ. 95), 2972 (σ. 104), 3045 (σ. 107) [7]
ορτάς, -δες, ο (ουσ.) [<orta (στρατιωτικό τάγμα)], Π 242 (σ. 13) [1]
ουλεμάς, -δες, ο (ουσ.) [<ulema (σοφός, νομοδιδάσκαλος)], Π 208 (σ. 12) [1]
ουσούλι, -α, το (ουσ.) [<usul (τρόπος, μουσικός σκοπός)], 3128 (σ. 109), 3496 (σ. 120), 3527, 3528, 3536 (σ. 121) [5]
ουστάς, -δες, ο (ουσ.) [<usta (μάστορας, αρχιτεχνίτης)], 820 (σ. 41) [1]

Πασάς, -δες, ο (ουσ.) [<paşa (αξιωματούχος του οθωμανικού κράτους)], Π 207 (σ. 12), 256 (σ. 24) [2]
 πεϊκής, -ιδες, ο, {<peyk (αγγελιαφόρος)], Π 244 (σ. 13) [1]
 πεϊκχανές, -δες, ο (ουσ.), [<peykhane (στρατώνας αγγελιαφόρων)] Π 244 (σ. 13) [1], βλ. Πίν. 3
 πουκιούλι / πουσκιούλι, -α, το (ουσ.) [<rüşküli (φούντα)], 1678 (σ. 66), 2440 (σ. 89) [2]

Ραδιβάνι, -α, το (ουσ.) [<ridvan (είδος κλειστής άμαξας)], 3015 (σ. 106) [1]
 ράστι, (επιρ.) [<rast (κατ' ευχή)], 3559 (σ. 121) [1]
 ρέγκι, -α, το (ουσ.) [<reng: oyun, hile, dalavere (φάρσα)], 3535 (σ. 121) [1]
 ρέσμι, -α, το (ουσ.) [<resm (σχέδιο, εικόνα)], Π 197 (σ. 12), 223 (σ. 24), 774 (σ. 40) [3]
 ριτζάλι, -α, το (ουσ.) [<ricai (ανώτατοι αξιωματούχοι)], 204 (σ. 23) [1]

Σαβδίζω {διώχνω, ξαποστελνώ} (ρ.μ.) [<savmak], 3128 (σ. 109) [1]
 σάζι, -α, το (ουσ.) [<saz (έγχορδο όργανο με τρεις διπλές χορδές)], 173 (σ. 22), 271 (σ. 25), 627 (σ. 35), 1617 (σ. 65), 1732 (σ. 68), 1795 (σ. 70), 2884 (σ. 102), 3496 (σ. 120), 3556 (σ. 121) [9]
 σαϊδίζω {μετρώ} (ρ.α.) [<saymak; saydim], 2062 (σ. 78) [1]
 σαλιντίζομαι {κουιέμαι} (ρ.α.) [<sallanmak; sallandim], 753 (σ. 39) [1]
 σαλτανάτι, -α, το (ουσ.) [<saltanat (εδώ μεγαλοπρέπεια)], Π 89 (σ. 8), 2983 (σ. 105) [2]
 σαντζάκι, -α, το (ουσ.) [<sancak (διοικητική περιφέρεια) / εδώ saçak (γείσωμα στέγης, στέγαστρο)], 84 (σ. 19), 843 (σ. 42), 2565 (σ. 92), 2609 (σ. 94), 2720 (σ. 97) [5]

σαντριβάνι, σαντριβάνι -α, το (ουσ.) [<şadırvan (σιντριβάνι)], 80 (σ. 19), 138 (σ. 21), 194 (σ. 23), 226 (σ. 24), 247 (σ. 24), 263 (σ. 25), 619 (σ. 35), 676 (σ. 37), 842 (σ. 42), 1495 (σ. 61), 1687 (σ. 67), 2223 (σ. 82), 2644 (σ. 95), 2819, 2830 (σ. 100), 2990 (σ. 105) [16]

σαράι, σαράγι, σεράγι, -α, το (ουσ.) [<saray (ανάκτορο, παλάτι)], Π 29, Π 32 (σ. 7), Π 153 (σ. 10), Π 195, Π 207 (σ. 12), 67 (σ. 19), 104 (σ. 20), 123 (σ. 21), 153 (σ. 22), 193, 195 (σ. 23), 207 (σ. 12), 222, 245 (σ. 24), 740 (σ. 39), 767 (σ. 40), 786 (σ. 40), 839 (σ. 42), 883 (σ. 43), 907 (σ. 44), 1340 (σ. 36), 2457 (σ. 89), 2501, 2514 (σ. 91), 2581, 2596 (σ. 93), 2615 (σ. 94), 2716 (σ. 97), 2756 (σ. 98), 2797, 2798 (σ. 99), 2816 (σ. 100), 2896 (σ. 102), 2947 (σ. 104), 3024 (σ. 106), 3080 (σ. 108), 3130 (σ. 109) [37]

σαρίκι, -α, το (ουσ.) [<sarık (κεφαλόδεσμος)], 365 (σ. 28), 1113 (σ. 50), 1340 (σ. 56), 2994 (σ. 105), 3089 (σ. 108), 3295 (σ. 114) [6]

σαστιζώ {εκπλήσσομαι} (ρ.α.) [<şaşmak; şaşdim], Π 134 (σ. 10), Π 295 (σ. 14), Π 312 (σ. 15), 2692 (σ. 96), 3214, 3216 (σ. 119), 3866 (σ. 130) [7]

σατμπέρι, -α, το (ουσ.) [<sadberk (τριαντάφυλλο εκατόφυλλο)], 2429 (σ. 88) [1]

σαχνησί, σαχνεσί, -α, το (ουσ.) [<şahnişin (εξώστης)], 59 (σ. 19), 215 (σ. 23), 226 (σ. 24), 1500 (σ. 61), 2485 (σ. 90), 2820 (σ. 100) [6]

σεβδάς, -δες, ο (ουσ.) [<sevda (στενοχώρια)], 284 (σ. 25), 1630 (σ. 65), 2302 (σ. 85) [3]

σεϊρί, -α, το (ουσ.) [<seyir (διαδρομή, πορεία, ρεμβασμός)], 516 (σ. 32), 2132 (σ. 80), 3612 (σ. 94), 2947 (σ. 104) [4]

σεϊρτζής, -ιδες, ο (ουσ.) [<seyirci (εκδρομέας, θεατής)], 135 (σ. 21), 206 (σ. 23), 307 (σ. 26), 436 (σ. 30), 741 (σ. 39), 872 (σ. 43), 1423 (σ. 59), 1505 (σ. 61), 1733 (σ. 68), 1882 (σ. 72), 2002 (σ. 76), 2805 (σ. 99) [12]

σελζιμπίλι, -α, το (ουσ.) [<selsebil (πηγή, νερό που τρέχει από τη γη σε αναβαθμούς)], 2223 (σ. 82) [1]

σεμπίλι, -α, το (ουσ.) [<sebil (κρήνη)], Π 225 (σ. 12) [1]

σενλίκι, -α, τα (ουσ.) [<şenlik (γιορτή, διασκέδαση)], 510 (σ. 32), 1161 (σ. 51), 1674 (σ. 66), 2235 (σ. 83), 2612 (σ. 94), 2686 (σ. 96), 2869 (σ. 101) [7]

σεντίρι, -α, το (ουσ.) [<sedir (χαμηλός πάγκος καθιστικού με υφασμάτινη επένδυση)], 2826 (σ. 100) [1]

σεντούκι, -α, το (ουσ.) [<sandık (κασέλα, κιβώτιο)], 3090 (σ. 108), 3171 (σ. 110) [2]

σερατζχανές, -αδες (ουσ.) [<saraçhane/ Fatih (κτήριο εργαστηρίων σαγματοποιιών, στο Φάτιχ)], Π 238 (σ. 13) [1]

σεργιάνι, -α, το (ουσ.) [<seyran (περίπατος)], Α 13 (σ. 4), Π 30 (σ. 7), 82 (σ. 19), 125, 137 (σ. 21), 188, 190 (σ. 23), 246 (σ. 24), 264 (σ. 25), 332, 347 (σ. 27), 389 (σ. 28), 424 (σ. 29), 433 (σ. 30), 465 (σ. 31), 507, 510 (σ. 32), 534 (σ. 33), 572, 577 (σ. 34), 665, 666, (σ. 37), 812, 815 (σ. 41), 859, 863 (σ. 42), 909 (σ. 44), 960 (σ. 45), 1032 (σ. 47), 1073 (σ. 49), 1134 (σ. 50), 1148, 1160 (σ. 51), 1346, 1356 (σ. 57), 1440 (σ. 59), 1455 (σ. 60), 1538 (σ. 62), 1573 (σ. 63), 1587, 1611 (σ. 64), 1632, 1647 (σ. 65), 1650, 1654, 1674 (σ. 66), 1721, 1723 (σ. 68), 1855, 1872, 1881 (σ. 72), 1889 (σ. 73), 1926, 1929, 1952 (σ. 74), 1955, 1959, 1985, 1987 (σ. 75), 1996, 2001 (σ. 76), 2049 (σ. 77), 2152 (σ. 80), 2224 (σ. 82), 2378 (σ. 87), 2522 (σ. 91), 2648 (σ. 95), 2726 (σ. 97), 2787 (σ. 99), 2806 (σ. 100), 2866 (σ. 101), 2919, 2924, 2934 (σ. 103), 2943 (σ. 104), 2979, 3002 (σ. 105), 3016 (σ. 106), 3046, 3049 (σ. 107), 3324 (σ. 115), 3372 (σ. 116), 3397 (σ. 117), 3445 (σ. 118), 3648 (σ. 124) [85]

σεργιανίζω {σουριανίζε} {χαζεύω, βολλάρω} (ρ.α.) [<seyr etmek; seyr etdim], Π 231 (σ. 13), Π 263 (σ. 14), 241 (σ. 24), 269 (σ. 25), 308 (σ. 26), 362, 387 (σ. 28), 665 (σ. 37), 697, 708, 720 (σ. 38), 817 (σ. 41), 895 (σ. 43), 1049, 1060 (σ. 48), 1114, 1121, 1130 (σ. 50), 1152 (σ. 51), 1188 (σ. 52), 1370 (σ. 57), 1465 (σ. 60), 1578 (σ. 63), 1587

(σ. 64), 1641 (σ. 65), 1654, 1659 (σ. 66), 1719 (σ. 68), 1829 (σ. 71), 1889 (σ. 73), 1930 (σ. 74), 2042 (σ. 77), 2149 (σ. 80), 2334 (σ. 86), 2723 (σ. 97), 2792, 2805 (σ. 99), 2885 (σ. 102), 2896 (σ. 102), 2937 (σ. 103), 3299, 3302 (σ. 114), 3860, 3864, 3865 (σ. 130) [45]

σεταρέτι, -α, το (ουσ.) [<şetaret (ευθυμία, καλή διάθεση)], 207 (σ. 23) [1]

σέτι, -α, το (ουσ.) [<set (αναβαθμός, πρόχωμα)], 360 (σ. 28), 879 (σ. 43), 1503 (σ. 61), 2826 (σ. 100), 2953 (σ. 104) [5]

σεφάς, -δες, ο (ουσ.) [<sefa, safâ (τέρψη, απόλαυση)], 3490 (σ. 119) [1]

σιμκεσχανές, -έδες, ο (ουσ.) [<şimkeşhane / Beyazid (κτηριο εργαστηρίων επεξεργασίας αργυρών και χρυσών νημάτων και συρμάτων, στο Μπεγιαζίτ)], Π 238 (σ. 13) [1]

σκεντζεύω {βασανίζω} (ρ. α) [<ışkence etmek; ışkence etdim], 1606 (σ. 64) [1]

σκεντζές, -δες, ο (ουσ.) [<ışkence (βάσανος, ταλαιπωρία)], 1610 (σ. 64), 3529 (σ. 121) [2]

σοργούτζι, -α, το (ουσ.) [<sorguç (λοφίο)], 1368 (σ. 57), 1683 (σ. 67) [2]

σουλτάνα, -αις, η (ουσ.) [<sultan], 2756 (σ. 98) [1]

σουλτάνος, -οι, ο (ουσ.) [<sultan], 2996 (σ. 105) [1]

σουτεραζί, -α, το (ουσ.) [<suterazi (υδραυλικός πύργος για την εξισορρόπηση πίεσης)], Π 114 (σ. 9) [1]

σοφάς, -δες, ο (ουσ.) [<sofa (δωμάτιο υποδοχής)], 260, 286 (σ. 25), 419 (σ. 29), 793, 796 (σ. 40), 1497 (σ. 61), 1549 (σ. 63), 2485 (σ. 90), 2837 (σ. 100), 2955 (σ. 104), 3343 (σ. 115), 3650 (σ. 124) [12]

Ταβάνι, -α, το (ουσ.) [<tavan], 1496 (σ. 61), 2566 (σ. 92) [2]

ταβλάς, -δες, ο (ουσ.) [<tabla (δίσκος, ταψί)], 2447 (σ. 89) [1]

ταζελενδίζω {φρεσκάρω} (ρ.μ.) [<tazelemek], 2140 (σ. 80) [1]

ταλιάνι, -α, το (ουσ.) [<dalyan (δίχτυ ψαρέματος)], 910 (σ. 45), 983 (σ. 46), 1365 (σ. 57), 1408 (σ. 58), 1951 (σ. 74) [5]

ταλίμι, -α, το (ουσ.) [<talim (στρατιωτική άσκηση)], 2920 (σ. 103) [1]

ταμπακχανές, -δες ο (ουσ.) [<tabakhane/ Bakırköy (βυρσοδεψείο στο Μακροχώρι)], 3018 (σ. 106) [1], βλ. Πίν. 3

ταμπίνι, -α, το (ουσ.) [<taban (λάμψη, φως)], 1112 (σ. 50) [1]

ταντούρι, -α, το (ουσ.) [<tandır (μαγκάλι)], 533 (σ. 33), 3162 (σ. 110) [2]

ταξήμι, -α, το (ουσ.) [<taksim (εδώ δεξαμενή διανομής νερού)], Π 114 (σ. 9), 2933 (σ. 103) [2]

ταραπχανές, ο (ουσ.) [<Darbhane / Topkari (νομισματοκοπείο, στο Τόπκαπι)], Π 237 (σ. 13) [1], βλ. Πίν. 2

τάρζι, -α, το (ουσ.) [<tarz (σχήμα, μορφή, τρόπος)], Π 197 (σ. 12), 223 (σ. 24) [2]

ταρσανάς, -δες, ο (ουσ.) [<tersane (ναυπηγείο, ναύσταθμος)], Π 247 (σ. 13), 762 (σ. 39) [2], βλ. Πίν. 2

τασφίρι, -α, το (ουσ.) [<tasvir (περιγραφή, εικόνα)], 785 (σ. 40) [1]

τάχτι, -α, το (ουσ.) [<taht (θρόνος)], Π 86 (σ. 8), 1706, 1707 (σ. 67) [3]

τεμπέρι, -α, το (ουσ.) [<teber (λευκό κρίνο)], 2434 (σ. 89) [1]

τενέφι, -α, το (ουσ.) [<tenef (σχοινί για σκηνή ή παραπέτασμα)], Π 128 (σ. 10), 262 (σ. 25) [2]

τεργιακής, -ίδες, ο (ουσ.) [<tiryaki (θεριακλής)], 742 (σ. 39) [1]

τεπές, -δες, ο (ουσ.) [<tepe (λόφος)], 2626 (σ. 94) [1]

τεχλίζι, -α, το (ουσ.) [<dehliz (διάδρομος)], 83 (σ. 19), 218 (σ. 23), 2722 (σ. 97) [3]

τζαγανός, -οι, ο (ουσ.) [<çağanoz (καβούρι)], 986 (σ. 46) [1]

τζαϊρί, -α, το (ουσ.) [<çayırı (λιβάδι)], Π 102 (σ. 9), 786 (σ. 40), 957 (σ. 45), 1037 (σ. 48), 1057 (σ. 48), 1101 (σ. 49), 1407 (σ. 58), 1446 (σ. 60), 1505, 1507 (σ. 61), 1518 (σ. 62), 1663 (σ. 66), 1699 (σ. 67), 1733 (σ. 68), 2809, 2814 (σ. 100), 2974, 2975 (σ. 104) [18]

τζάκι, -α, το (ουσ.) [<ocak], 2454 (σ. 89) [1]

τζαλί, -ά, το (ουσ.) [<çali (κλαδί)], 363 (σ. 28), 877 (σ. 43) [2]

τζαμί, -ά, το (ουσ.) [<camii (τέμενος)], Π 35 (σ. 7), Π 149 (σ. 10), Π 217 (σ. 12), 492 (σ. 31), 1666 (σ. 66), 2364 (σ. 87), 2567, 2582, 2589, 2594 (σ. 93), 2731 (σ. 97), 2754 (σ. 98), 2784 (σ. 99), 3080, 3084 (σ. 108) [15]

τζαμλίκι, -α, το (ουσ.) [<camlik (τζαμαρία, θερμοκήπιο)], 260 (σ. 25), 790 (σ. 40) [2]

τζάντζαλο, -α, το (ουσ.) [<canca (μπέρδεμα)], 352 (σ. 27) [1]

τζαντίρι, -α, το (ουσ.) [<çadır (σκηνή, τέντα)], Π 205 (σ. 12), 51 (σ. 19), 262 (σ. 25), 1675 (σ. 66), 1700 (σ. 67), 1731 (σ. 68), 1734 (σ. 68), 1844 (σ. 71), 2605, 2611 (σ. 94), 2854 (σ. 101), 2973 (σ. 104), 3091 (σ. 108) [13]

τζαρδάκι, -α, το (ουσ.) [<çardak (πρόχειρη καλύβα από κλαδιά, υπόστεγο, πέργκολα)], Π 210 (σ. 12), 3512 (σ. 120) [2]

τζαρσί, -α, το (ουσ.) [<çarşı (αγορά)], Π 229 (σ. 13), 723 (σ. 38), 2584 (σ. 93) [3]

τζεβαχέρι, -α, το (ουσ.) [<cevahir (πολύτιμος λίθος, κόσμημα)], 3353 (σ. 115), 3813 (σ. 128) [2]

τζελίκ[ι], -α, το (ουσ.) [<çelik (ατσάλι)], 1050 (σ. 48) [1]

τζεγκής, -δες, ο (ουσ.) [<çengi (χορευτής, τραγουδιστής)], 1732 (σ. 68) [1]

τζεμπετζής, -ίδες, ο (ουσ.) [<cebeci (οπλουργός)], Π 242 (σ. 13) [1]

τζελέπη, -δες, ο (ουσ.) [<celebi (ζωέμπορος)], 3058 (σ. 107)

τζεσμές, -δες, ο (ουσ.) [<çeşme (βρύση)], Π 222 (σ. 12), 963 (σ. 45), 1820 (σ. 71), 2563 (σ. 92), 2645 (σ. 95), 2990, 3007 (σ. 105) [7]

τζήρος, -οι, ο (ουσ.) [<çiroz (ψάρι)], 723 (σ. 38) [1]
τζιμπίρι, -α, το (ουσ.) [<şimşir ağacı (είδος δένδρου, πυξός)], 1508 (σ. 61) [1]
τζιμπλίδα, -ίδες, η (ουσ.) [α.ε., σπίθα], 1682 (σ. 66), 3416 (σ. 117) [2]
τζιμπούκι, -α, το (ουσ.) [<çubuk (καπνοσούριγγα, είδος πίπας)], 176 (σ. 22), 746 (σ. 39), 3171 (σ. 110) [3]
τζιμοίρι, -α, το (ουσ.) [<çimşir/ şimşir (είδος δένδρου)], 1531 (σ. 62) [1]
τζίνι, τζίνι, -α, το (ουσ.) [<çini (πλακάκι)], 214 (σ. 23), 842 (σ. 42), 2552 (σ. 92) [3]
τζιρίτι, -α, το (ουσ.) [<çirit (ακόντιο)], 3157 (σ. 110) [1]
τζίφθι, -α, το (ουσ.), [<çift (ζυγός, σειρά κωπηλατών)], Π 15 (σ. 6) [1]
τζιφλίκι, τζιφτιλίκι, τζεφλίκι-α, το (ουσ.) [<çiftlik (αγρόκτημα)], Π 215 (σ. 12), 749 (σ. 39), 2899 (σ. 102), 2926 (σ. 103), 2993, 2996 (σ. 105), 3030 (σ. 106) [7]
τζιφουτχανές, -δες, ο (ουσ.) [<çifithane (εβραϊκή κατοικία)], 354 (σ. 27) [1]
τζομλετζίδικο, -α, το (ουσ.) [<çömləkçi (dükkanı) (κεραμοποιείο)], 894 (σ. 43) [1]
τοπτζής, -ίδες, ο (ουσ.) [<torçu (πυροβολητής)], Π 243 (σ. 12), 2549 (σ. 92) [2]
τουρμπές, -δες, ο (ουσ.) [<türbe (μαυσωλείο, τάφος)], Π 218 (σ. 12), 2736 (σ. 97), 3091 (σ. 108) [3]
τουφάν[ι], -ια, το (ουσ.) [<tufan (κατακλυσμός)], 532 (σ. 33) [1]
τορβάς, -ες, ο (ουσ.) [<torba (πάνινος σάκος, ταγάρι)], 3144 (σ. 109) [1]

Φερετζές, -δες, ο (ουσ.) [<ferce (καλύπτρα)], 1148, 1153 (σ. 51) [2]
φερμάνι, -α, το (ουσ.) [<ferman], 2832 (σ. 100) [1]
φεσεσές, -δες, ο (ουσ.) [<vesvese (ανησυχία)], 583 (σ. 34), 3300 (σ. 114), 3553 (σ. 121) [3]
φισασέτι, -α, το (ουσ.) [<feraset (οξύνοια)], 1307 (σ. 55) [1]
φρενηπесέντ', το, (επίθ. άκλιτο) [<freni-pesend (τόπος αρεσκείας των Φράγκων)], 971 (σ. 46) [1]
φρένγκιουλου, -ια, το (ουσ.) [<frenğülü (γαλλικό τριαντάφυλλο)], 2429 (σ. 88) [1]
φούλι, -α, το (ουσ.) [<fulya (άνθος νάρκισσου)], 2436 (σ. 89) [1]
φουλιμπιρσίμι, -α, το (ουσ.) [<fulibrişim (συριγγίς, είδος γιασεμιού)], 2439 (σ. 89) [1]
φουσέκι, -α, το (ουσ.) [<hışek (ρουκέτα)], 618 (σ. 35), 1677 (σ. 66) [2]

Χαβούζι, -α, το (ουσ.) [<havuz (δεξαμενή)], Π 113 (σ. 9), 80 (σ. 19), 138 (σ. 21), 194 (σ. 23), 226, 247 (σ. 24), 263 (σ. 25), 573, 581 (σ. 34), 884 (σ. 43), 964 (σ. 45), 1360 (σ. 57), 1442 (σ. 59), 1495 (σ. 61), 1498 (σ. 61), 1697, 1709 (σ. 67), 1849, 1851 (σ. 71), 1874, 1878 (σ. 72), 2223 (σ. 82), 2299 (σ. 85), 2389 (σ. 87), 2458 (σ. 89), 2644 (σ. 95), 2821 (σ. 100), 2952 (σ. 104), 2990 (σ. 105) [29]
χάζι, -α, το (ουσ.) [<haz (ευχαρίστηση)], 505 (σ. 32), 1074 (σ. 49), 1121 (σ. 50), 1253 (σ. 54), 1615 (σ. 65), 2117 (σ. 79), 2260 (σ. 83) [7]
χάλι, -α, το (ουσ.) [<hal (κακή κατάσταση)], 2234 (σ. 83) [1]
χαλί, -α, το (ουσ.) [<halı (τάπητας)], 1702 (σ. 67), 2635 (σ. 95), 2963 (σ. 104) [3]
χάνι, -α, το (ουσ.) [<han (πανδοχείο)], Π 236 (σ. 13), 2454 (σ. 89), 3050 (σ. 107) [3]
χανούμια, -αις, η (ουσ.) [<hanım (κυρία)], 186 (σ. 22), 2934 (σ. 103) [2]
χανενδές, -ες, ο (ουσ.) [<hanende (τραγουδιστής)], 2884 (σ. 102) [1]
χαραμπάτι, -α, το, (ουσ.) [<harabat (ερείπιο)], 2887 (σ. 102) [1]
χαρέμι, -α, το (ουσ.) [<harem (γυναικωνίτης)], 235 (σ. 24), 1011 (σ. 47), 1503 (σ. 61), 1725 (σ. 68), 2599 (σ. 93), 2723 (σ. 97), 2963 (σ. 104) [7]
χατίρι, -α, το (ουσ.) [<hatir (εκδούλευση, χάρη)], 2062 (σ. 78) [1]
χέγκι, το (ουσ.) [<heng (μεχέγγκι= με σοβαρότητα / με ισχύ)], 3291 (σ. 114) [1]
χοτζερές, -δες, ο (ουσ.) [<höcre/hücre (κελί)], 2667 (σ. 95) [1]
χουζούρι, -α, το (ουσ.) [<huzur (κατάσταση ανάπαυσης)], 347 (σ. 27), 534 (σ. 33), 813 (σ. 41), 2003 (σ. 76), 3264 (σ. 113) [5]
χουζορλούδικο, -α, το (επίθ.) [<huzurlu (αναπαυτικός)], 63 (σ. 19), 736 (σ. 39) [2]
χουνέρι, -α, το (ουσ.) [<hüner (δεξιότητα)], 1693 (σ. 67) [1].

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΛΕΞΕΩΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ

Μετά τη σύνταξη των ευρετηρίων τουρκικών λέξεων και τοπωνυμίων της *Βοσπορομαχίας* ανατρέξαμε σε οκτώ λογοτεχνικά κείμενα της ίδιας περιόδου και τα γλωσσάρια που τα συνοδεύουν, ενώ συμβουλευτήκαμε επίσης και δύο σχετικά λεξικά. Τα προς σύγκριση κείμενα ανήκουν σε διαφορετικά είδη και κατηγορίες καθώς πρόκειται για στιχουργήματα, διηγήματα, προσωπικά ημερολόγια και θεατρικά έργα, που περιγράφουν διαφορετικά θέματα, σχετικά με γεγονότα της εποχής, τοπία, μνημεία, συναισθήματα, ανθρώπινους χαρακτήρες, ήθη και έθιμα. Στη συνέχεια, συγκροτήσαμε συγκριτικό πίνακα, έχοντας ως κύριο άξονα τις τουρκικής προέλευσης λέξεις της *Βοσπορομαχίας*, οι οποίες ανέρχονται σε 326, και σε αντίστοιχες κάθετες στήλες απομονώσαμε τις όμοιές τους που απαντώνται στα συγκεκριμένα κείμενα και λεξικά.

Συγκεκριμένα για κάθε στήλη χρησιμοποιήσαμε τις παρακάτω αντίστοιχες πηγές:

Στήλη 1: *Λεξιλόγιον ελληνικών λέξεων παραγομένων εκ της τουρκικής*, του Κωνσταντίνου Κουκίδη,³¹

Στήλη 2: *Λεξικό του Κωνσταντινουπολίτικου γλωσσικού ιδιώματος*, του Νίκου Ζαχαριάδη,³²

Στήλη 3: Peter Mackridge, «Γλωσσάρι»³³ (έργο εν προόδω) στην ανώνυμη μετάφραση δέκα κωμωδιών του Carlo Goldoni».³⁴ Παρ' όλο που δεν αναφέρεται το όνομα του μεταφραστή των έργων, η συχνή χρήση τουρκογενών λέξεων καθώς και εκφράσεων που χρησιμοποιούσαν οι Φαναριώτες, καθιστά πιθανή την εκπόνηση της μετάφρασης σε περιοχές των Βαλκανίων, όπου ήταν έντονη η παρουσία τους.

Στήλη 4: α) Ανώνυμο θεατρικό έργο «Το σαγανάκι της τρέλας», εμπνευσμένο από τον ηγεμόνα Νικόλαο Μαυρογένη, φαναριώτη πρίγκηπα των Παραδουνάβιων ηγεμονιών, που γράφτηκε το 1786³⁵ που συνοδεύεται από γλωσσάρι και β) Peter Mackridge, «Προσθήκες και τροποποιήσεις στο γλωσσάρι της έκδοσης της σατιρικής κωμωδίας: «Το σαγανάκι της τρέλας»³⁶ (έργο εν προόδω), οι λέξεις επισημαίνονται με έναν αστερίσκο (*).

Στήλη 5: α) Ι. Κ., *Έρωτος αποτελέσματα*³⁷ με συνοπτικό γλωσσάρι. Περιλαμβάνει τρία διηγήματα στην κοινή γλώσσα της εποχής, αλλά και 132 στιχουργήματα, από τα οποία τα περισσότερα είναι γραμμένα στην καθομιλουμένη της Κωνσταντινούπολης. Περιλαμβάνει τρία διηγήματα γραμμένα στην καθομιλουμένη της Κωνσταντινούπολης. Το έργο πρωτοεκδόθηκε στη Βιέννη το 1792 και β) Peter Mackridge, «Γλωσσάρι στα στιχουργήματα του τόμου *Έρωτος αποτελέσματα*», έργο που προορίζεται για δημοσίευση σε νέα έκδοση των εν λόγω στιχουργημάτων. Οι προσθήκες επισημαίνονται με έναν αστερίσκο (*).

Στήλη 6: α) *Καλλινίκου Γ' Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Τα κατά και μετά την εξορίαν επισυμβάντα*³⁸ με εισαγωγή του Αγ. Τσελίκα και β) Βασιλείου Τωμαδάκη, *Ανέκδοτα Επιγράμματα και άλλα στιχουργήματα του Πατριάρχου Καλλινίκου Γ' (1713-1792). Από το χειρόγραφο της Βοσπορομαχίας*.³⁹ Οι προσθήκες του Β. Τωμαδάκη επισημαίνονται με διπλό αστερίσκο (**)

Στήλη 7: *Παναγιώτη Κοδρικά, «Εφημερίδες»*,⁴⁰ πρόκειται για ημερολογιακές σημειώσεις του λόγιου Π. Κοδρικά (1762-1827), που διετέλεσε γραμματέας φαναριωτών ηγεμόνων και εν συνεχεία διερμηνέας στο Υπουργείο Εξωτερικών της Γαλλίας. Το γλωσσάρι είναι του Άλκη Αγγέλου.

Στήλη 8: Γεωργίου Ν. Σούτσου, *Αλεξανδροβόδας ο ασυνείδητος*.⁴¹ Θεατρικό έργο που γράφτηκε και δημοσιεύτηκε το 1785, με στόχο τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο (1754-1819), Μεγάλο Διερμηνέα της Υψηλής Πύλης και στη συνέχεια βοεβόδα, δηλαδή ηγεμόνα της Μολδαβίας. Το γλωσσάρι είναι του Δημήτρη Σπάθη.

Στήλη 9: *Αληπασιάδα* του Χατζησεχρέτη, πρόκειται για το γλωσσάρι των τουρκικών λέξεων που δημοσίευσε ο μελετητής Matthias Kappler.⁴²

Στήλη 10: Δημητρίου Ζ. Σοφιανού, *Η ανέκδοτη φαναριώτικη ποιητική συλλογή του κώδικα 666 Μονής Μεγάλου Μετεώρου (ΙΗ' αιώνας)*. Περιλαμβάνει ποιητική συλλογή από 175 ανώνυμα στιχουργήματα 5300 στίχων, που περιέχεται σε χειρόγραφο κώδικα του 18ου αιώνα, ο οποίος ανήκε στον Δ. Σοφιανό και δωρήθηκε από αυτόν στη μονή Μεταμορφώσεως Μετεώρων. Ο κώδικας προέρχεται από τη Ρουμανία, τον τόπο όπου άνθισε η φαναριώτικη ποίηση.⁴³

A/α	ΛΕΞΕΙΣ ΒΟΣΠΟΡΟΜΑΧΙΑΣ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	ΣΥΝ.
A												
1	αγάς	1	1		1*		1	1		1		6
2	αγιαρδίζω	1		1								2
3	αγιρλίκι			1	1	1	1	1				5
4	αζδέρι	1					1			1		3
5	ακινδί						1					1
6	αλάι	1	1	1	1		1	1		1		6
7	αλέμι		1									1
8	αλτζακλαντίζω	1		1								2
9	αμπερμπόγια						1					1
10	αναφόρι		1				1					2
11	αντέτι	1	1							1		3
12	άντζακ	1	1	1								3
13	απτάλης	1	1									2
14	αραμπάς	1	1				1	1				4
15	αραμπατζής	1	1									
16	αρζοδάς						1					1
17	ατματζάς											0
18	αχέγκι	1					1					2
B												
19	βαζγκεστίζω	1	1	1	1	1*				1	1	7
20	βεζίρης						1	1				2
21	βεράνι	1								1	1	3
Γ												
22	γενιτζάραγας						1					1
23	γενίτζαρος								1			1
24	γενιτζικμάς			1			1					2
25	γερλίσιος	1	1									2
26	γιαγλί	1	1									2
27	γιαγλί καγίκι											0
28	γιαγκάκης γιανγκάζισας						1		1			2
29	γιαγουματίζω	1						1				2
30	γιαδικιάρι						1					1
31	γιακαλαντίζω	1	1		1*							3
32	γιαλί	1	1				1	1				4
33	γιαλίκιοσκι						1					1
34	γιαλντίζι	1	1				1					3
35	γιαναστήζω	1	1	1			1	1				5
36	γιασμάκι	1	1									2
37	γιασουμί	1					1					2
38	γιολτζής	1	1	1					1			4
39	γιοσμά	1										1
40	γιουβεντές											0
41	γιουρουδίζω			1	1	1*	1		1	1		6
42	γιουρσουζλούκι	1					1					2
43	γκεμιτζής	1	1		1			1				4
44	γκιαβγκίρι	1	1	1				1				4
45	γκιρίτι	1			1		1					3
46	γκιουλές	1					1	1				3
47	γκιούλπεμπε						1					1

A/α	ΛΕΞΕΙΣ ΒΟΣΠΟΡΟΜΑΧΙΑΣ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	ΣΥΝ.
Δ												
48	δεβλέτι, ντεβλέτι	1	1			1	1	1		1	1	8
49	δερβίσης	1	1	1		1*	1					5
50	δερμάνι	1								1	1	3
51	διβάνι	1	1		1	1	1	1		1		7
52	διβανχανές	1					1					2
53	διμπάς						1				1	2
54	διχλίζι/ντιχλίζι						1					1
55	δοβάρι	1	1	1			1					4
56	δογάνι						1**					0
57	δοκουντίζω											0
58	δονανμάς	1	1				1	1				4
59	δονατίζω						1					1
E												
60	(κάνω) έγιβλα											0
61	εγκλεντζές/εγλεντζέ	1		1	1	1	1	1	1		1	8
62	εγλεντίζω/γλεντίζω	1		1		1*	1	1		1	1	7
63	εγλεντιρδίζω / γλενδιρδίζω						1					1
64	εζιγέτι	1	1	1	1	1	1			1	1	9
65	εζιετικιάρικος						1					1
66	ελτζής	1	1	1	1			1		1		6
67	εμείνικος	1	1		1	1*						4
68	εντέπι											0
69	έσκι					1*	1					2
70	εσνάφι	1	1	1						1	1	5
71	εχλιζεύκης											0
Z												
72	ζάβαλης/ισα	1	1	1	1				1			5
73	ζαλαχανάς	1	1									2
74	ζαλούμικος						1			1	1	3
75	ζαρίφης	1	1	1	1	1	1				1	7
76	ζερνεκαδές						1					1
77	ζεύκι	1	1	1	1	1	1		1		1	8
78	ζεुकλεντίζω			1	1							2
79	ζηρίνι						1					1
80	ζιαφέτι	1	1	1	1*	1	1			1		7
81	ζιμπάς	1	1				1					3
82	ζόκα	1	1				1					3
83	ζορμπάς	1	1		1			1		1		5
84	ζουμπάς	1	1									2
85	ζουμπούλι	1	1				1					3
86	ζουρνάς	1	1		1		1					4
I												
87	ιμαρέτι	1	1				1					3
88	ιτζάπι											0
89	ιτζάτι											0
K												
90	καβούκι	1	1		1		1	1		1		6
91	καγιάς	1	1		1							3
92	καγίκι	1	1	1	1		1			1		6

A/a	ΛΕΞΕΙΣ ΒΟΣΠΟΡΟΜΑΧΙΑΣ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	ΣΥΝ.
93	καζασκέρης	1	1		1							3
94	καϊκτζής	1	1	1	1		1	1				6
95	καλαμπαλίκι	1	1	1	1			1	1	1		7
96	καλκάνι	1	1			1						3
97	καλπάκι	1	1	1			1	1				5
98	καμπάνι						1					1
99	κανζάμπασι								1			1
100	κανλής											0
101	καραγάτζι	1	1				1					3
102	καράγιαλης	1	1				1					3
103	καυγάς	1								1		2
104	καφάσι	1	1			1*	1				1	5
105	καχβές	1		1			1	1		1		5
106	κεπέγκι	1	1				1					3
107	κερχανάς	1	1									2
108	κεσιντί											0
109	κεσμές		1									1
110	κέφι	1	1	1		1*	1			1	1	7
111	κιάρι	1	1	1								3
112	κιαφίρι	1										1
113	κιαφέτι				1		1**					2
114	κιγμέτι	1	1	1		1					1	5
115	κιζιρδίζω	1	1									2
116	κιζλάραγας											0
117	κιόγι	1										1
118	κιοσάκι											0
119	κιόσκι	1	1			1*	1	1		1		6
120	κιουλάφι				1		1					2
121	κιουμές						1					1
122	κιολάς		1									
123	κιουπρί	1										1
124	κονάκι	1	1	1		1*	1			1		6
125	κονεύω			1		1*	1	1		1		5
126	κοντζές	1	1				1					3
127	κοτζάκι		1	1			1					3
128	κοτζί						1	1				2
129	κουλάς/κουλές		1		1		1					3
130	κουμπαράς	1					1			1		3
131	κουμπές	1	1		1*		1					4
132	κουσούρι	1	1	1	1	1*	1		1	1	1	9
Λ												
133	λακιρδί	1	1	1	1	1	1**		1	1	1	9
134	λαλές	1	1				1					3
135	λεταφέτι						1**					1
Μ												
136	μαγούνα		1				1					2
137	μαϊλης									1		1
138	μάνισα						1					1
139	μαντζηλεύω				1		1	1	1			4
140	μαράζι	1					1			1	1	4
141	μαχαλές	1	1	1			1	1		1		6

A/a	ΛΕΞΕΙΣ ΒΟΣΠΟΡΟΜΑΧΙΑΣ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	ΣΥΝ.
142	μεζάκι						1					1
143	μειντάνι/μειδάνι		1	1	1		1	1		1		6
144	μεκάμι	1				1						2
145	μεκιάνι	1	1				1					3
146	μελτέμι	1										1
147	μενεξές	1	1				1					3
148	μεντζλίσι, μεζλήσι, μετζιλίσι	1						1				2
149	μερτούμικος											0
150	μέσκι						1					1
151	μεσχούρικο						1					1
152	μετζπάκι, μετζίτι		1									1
153	μιναρές	1	1				1					3
154	μισιργιώτικος											0
155	μιντέρι	1	1	1			1	1	1			6
156	μισκάλι, μοσκάλι	1					1					2
157	μουϊμέτι											0
158	μοσλούκι	1	1		1							3
159	μουλάς	1	1				1			1		4
160	μουσαφήρ' [ης]	1	1	1		1*	1			1		6
161	μουσαφιρλίκι	1	1	1						1		4
162	μουσκιουρουμί						1					1
163	μουτζαντελές											0
164	μπαϊράμι	1	1				1					3
165	μπαϊρι	1	1									2
166	μπαλτάς	1	1							1		3
167	μπαρούτι	1					1			1		3
168	μπας χαβούζι											0
169	μπάσης	1	1									2
170	μπατάκι	1										1
171	μπαχτζές, μπαχτσές, μπακτσές	1	1		1	1*	1			1	1	7
172	μπεγενδίζω	1	1		1*		1			1	1	6
173	μπεξεστένι	1					1					2
174	μπειλίδικο	1		1	1*							3
175	μπεκτζής	1	1									2
176	μπελάς	1	1	1								3
177	μπέντι	1	1				1					3
178	μπεστές						1					1
179	μπιλιμπούλι, μπουλιμπούλι	1	1				1					3
180	μπιλούρι	1	1				1				1	4
181	μπογάζι	1	1		1*		1			1		5
182	μπογιατισμένος	1	1									2
183	μπογουρδάνι						1					1
184	μποστάνι	1	1				1				1	4
185	μποσταντζής	1					1					2
186	μπούζι	1	1	1			1					4
187	μπούλα											0
188	μποχτζάς	1	1									2

A/α	ΛΕΞΕΙΣ ΒΟΣΠΟΡΟΜΑΧΙΑΣ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	ΣΥΝ.
	Ν											
189	ναγμές					1						1
190	νάζι	1				1**					1	3
191	ναζίκικος	1				1						2
192	νάι, νέι	1										1
193	νακίλι					1				1		2
194	ναμεχρέμι											0
195	νεζακέτ[i]			1								1
196	νούρι	1		1		1	1		1		1	6
197	νταβάς, δαβάς	1	1	1	1*	1*				1	1	7
198	νταγιαντώ	1	1	1		1				1	1	6
199	νταλτίζω	1	1				1			1	1	5
200	ντεϊβερδίζω											0
201	ντερές, δερές	1	1				1	1			1	5
202	ντέρτι	1	1			1*	1**		1	1	1	7
203	ντζιαν νουμάς											0
204	ντουβάκι											0
	Ο											
205	ογραντίζω	1		1			1			1		4
206	ολαστίζω			1	1							2
207	οντάς/ονδάς	1	1	1					1	1		5
208	ορδί	1			1			1		1		4
209	ορμάνι	1	1				1					3
210	ορτάς	1										1
211	ουλεμάς	1										1
212	ουσουλί	1	1	1			1					4
213	ουστάς	1	1									2
	Π											
214	πασάς	1	1				1			1		4
215	πέικης						1					1
216	πέϊκχανές						1					1
217	πουσκιούλι	1	1	1	1							4
	Ρ											
218	ράστι	1	1			1				1		4
219	ρέγκι	1		1	1	1	1					5
220	ρέσμι				1		1	1				3
221	ριτζάλι	1						1		1		3
	Σ											
222	σάζι	1	1	1		1	1					5
223	σαβδίζω			1		1*					1	3
224	σαϊδίζω	1	1			1	1**			1		5
225	σαλιντίζομαι	1		1	1		1**					4
226	σαλτανάτι	1	1							1		3
227	σαντζάκι	1	1	1	1		1			1		6
228	σαντριβάνι, σαντιρβάνι	1					1					2
229	σαράι, σαράγι, σεράγι	1	1				1			1	1	5
230	σαρίκι	1		1			1**					3
231	σαστίζω	1	1	1			1			1		5
232	σατμπέρι											0

A/α	ΛΕΞΕΙΣ ΒΟΣΠΟΡΟΜΑΧΙΑΣ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	ΣΥΝ.
233	σαχνησί, σαχνεσί	1	1				1					3
234	σεβδάς	1	1			1*	1			1		5
235	σεϊρι	1	1				1		1			4
236	σεϊρτζής	1	1	1			1					4
237	σελζιμπίλι											0
238	σεμπίλι											0
239	σενλίκι						1					1
240	σεντίρι		1									1
241	σεντούκι	1	1	1			1					4
242	σεργιάνι	1	1	1			1			1	1	7
243	σεργιανίζω [σουριανίζε]		1	1			1	1		1	1	6
244	σεταρέτι											0
245	σέτι	1	1				1	1				4
246	σεφάς	1				1*				1	1	4
247	σκεντζεύω	1				1	1**					3
248	σκεντζές					1	1					2
249	σοργούτζι						1				1	2
250	σουλτάνα						1					1
251	σουλτάνος	1					1					2
252	σουτεραζί											0
253	σοφάς	1	1				1					3
	Τ											
254	ταβάνι	1	1				1					3
255	ταβλάς	1	1					1	1	1		5
256	ταζελενδίζω				1*							1
257	ταλιάνι	1	1		1		1	1				5
258	ταλίμι	1	1									2
259	ταμπακχανές	1	1									2
260	ταμπίνι						1					1
261	ταντούρι			1	1		1	1				4
262	ταζήμι		1									1
263	ταραπαχάνες	1					1*					1
264	τάρζι			1	1	1	1				1	5
265	ταρσανάς	1	1					1	1			4
266	τασφίρι											0
267	τάχτι				1	1*	1			1	1	5
268	τεμπέρι						1					1
269	τενέφι											0
270	τεργιακής	1										1
271	τεπές	1	1				1	1		1		5
272	τεχλίζι						1					1
273	τζαγανός	1	1									2
274	τζαϊρι	1	1				1					3
275	τζάκι						1			1		2
276	τζαλί	1	1				1					3
277	τζαμλίκι	1	1									2
278	τζαμί	1	1				1			1		4
279	τζάντζαλο											0
280	τζαντίρι	1	1		1*		1	1				5
281	τζαρδάκι	1	1	1	1							4

A/a	ΛΕΞΕΙΣ ΒΟΣΠΟΡΟΜΑΧΙΑΣ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	ΣΥΝ.
282	τζαρσί	1	1	1			1	1				5
283	τζεβαχέρι	1	1	1		1	1		1	1	1	9
284	τζελίκι		1				1**					2
285	τζεγκής			1			1					2
286	τζελέπης	1		1		1		1				4
287	τζεμπετζής							1				1
288	τζεσμές, τσεσμές	1	1			1*	1	1				5
289	τζήρος		1									1
290	τζιμπίρι											0
291	τζιμπλίδα		1			1	1					3
292	τζιμπούκι	1					1					2
293	τζιμισίρι	1					1					2
294	τζινί, τζίνι		1	1			1					3
295	τζιρίτι	1			1		1	1				4
296	τζιφλίκι, τζιφτιλίκι, τζεφλίκι	1	1	1								3
297	τζιφουτχανές											0
298	τζομλετζίδικο											0
299	τοπτζής	1	1				1	1				4
300	τουρμπές	1	1					1				3
301	τουφάν[ι]	1				1*					1	3
302	τορβάς	1	1									2
Φ												
303	φερετζές	1	1	1			1**					4
304	φερμάνι	1	1		1*		1			1	1	6
305	φεσφεσές						1			1		2
306	φισασέτι			1								1
307	φρενηπεσέντ'											0
308	φρένγκιουλου											0
309	φούλι	1	1				1					3
310	φουλμπισίμι						1					1
311	φυσέκι	1					1			1		3
Χ												
312	χαβούζι	1	1				1					3
313	χάζι	1	1	1	1*	1*	1			1	1	8
314	χάλι	1		1	1*	1*	1			1	1	7
315	χαλί	1					1					2
316	χάνι	1	1				1			1		4
317	χανενδές	1					1					2
318	χανούμια	1	1							1	1	4
319	χαραμπάτι	1	1									2
320	χαρέμι		1				1			1		3
321	χατίρι	1	1				1		1	1		5
322	χέγκι									1		1
323	χοτζερές						1					1
324	χουζούρι	1	1	1			1					4
325	χουζουρλούδικο											0
326	χουνέρι	1	1	1	1		1			1	1	7
ΣΥΝΟΛΟ		204	165	79	50	24	192	50	20	77	45	

1	Κ. ΚΟΥΚΙΔΗΣ, ΛΕΞΙΚΟ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΛΕΞΕΩΝ ΕΚ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ
2	N. ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ, ΛΕΞΙΚΟ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΙΔΙΩΜΑΤΟΣ
3	A. GENTILINI κ.ά., 10 ΚΩΜΩΔΙΕΣ ΤΟΥ ΓΚΟΛΝΤΟΝΙ του P. MACKRIDGE
4	ΡΗΓΑΣ, ΤΟ ΣΑΓΑΝΑΚΙ ΤΗΣ ΤΡΕΛΑΣ των LIA BRAD CHICASOF & P. MACKRIDGE
5	I. K., ΕΡΩΤΟΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ των M. VITTI & P. MACKRIDGE
6	ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ Γ', ΤΑ ΚΑΤΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΞΟΡΙΟΝ ΕΠΙΣΥΜΒΑΝΤΑ του Α. ΤΣΕΛΙΚΑ
7	Π. ΚΟΔΡΙΚΑΣ, ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ του Α. ΑΓΓΕΛΟΥ
8	Γ. ΣΟΥΤΣΟΣ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΒΟΔΑΣ του Δ. ΣΠΑΘΗ
9	ΧΑΤΖΗΣΧΕΡΤΗΣ, ΑΛΗΠΑΣΙΑΔΑ του M. KAPPLER
10	Η ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΦΑΝΑΡΙΩΤΙΚΗ ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΟΥ ΚΩΔ. 666 του Δ. ΣΟΦΙΑΝΟΥ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- Ο πλήρης τίτλος του έργου, που καταγράφεται από τον Emile Legrand, στη *Bibliographie Hellenique*, τ. 2, Παρίσι 1918, σ. 45, είναι: *ΒΟΣΠΟΡΟΜΑΧΙΑ / ΗΓΟΥΝ ΦΙΛΟΝΙΚΕΙΑ / ΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗΣ, / ΕΙΣ ΤΟ / ΚΑΤΑΣΤΕΝΟΝ / ΤΗΣ / ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ / ΠΟΙΗΜΑ* συνταχθέν κατά το ,αψνβ'. Σωτήριον έτος. / Υπό του Ενδοξοτάτου και Αξιοπρεπεστάτου / ΚΥΡΙΟΥ ΣΕΝΙΟΡ ΜΟΜΑΡΣ / Πρώτου Δραγουμάνου, / του εν Κωνσταντινουπόλει Πρέσβευς του Αουστριακού Κράτους. / Νυν δε τύποις εκδοθέν μετά δύο άλλων ποιημάτων Ηθικών. / Εν Λειψία της Σαξωνίας / Εν τη τυπογραφία του Βρεϊτκοφ, έτει 1766. Το έτος 1792 επανεκδίδεται στη Βενετία με τον ίδιο τίτλο, εκτός από τις τρεις τελευταίες γραμμές του τίτλου που αλλάζουν ως εξής: *Νυν δ' αύθις εκδοθέν μετά δύο άλλων ποιημάτων / Ηθικών, και μετά πλείστης επιμελείας διορθωθέν. / ,αψηβ'. ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ. 1792. / Παρά Δημητρίω Θεοδοσίω τω εξ Ιωαννίνων. / CON LICENZA DE' SUPERIORI*. Το βιβλίο είναι σε σχήμα 8ο και απαρτίζεται από 148 σελίδες. Υπάρχει σε ψηφιοποιημένη μορφή στη βάση «Ανέμη» του Πανεπιστημίου Κρήτης / Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Νεοελληνικών Σπουδών: <http://anemi.lib.uoc.gr/>. http://anemi.lib.uoc.gr/php/pdf_pager.php?rec=/metadata/e/b/c/metadata-22-0000.

Για τη συγγραφή του παρόντος κειμένου έγινε χρήση των παραπάνω αντιτύπων. Το κείμενο του στιχογραφήματος αποτελείται από μία σύντμηση του έργου με τίτλο: «Σύντομος Περιγραφή του Καταστένου, και της Κωνσταντινουπόλεως» (σ. 6-15), και το κύριο τμήμα του με τίτλο: «Βοσπορομαχία. Διάλογος Ασίας και Ευρώπης εις τα Προτερήματα, και Ελαττώματα όπου έχουν και τα δύο μέρη» (σ. 17-131), ήτοι σύνολο 125 σελίδες. Στο βιβλίο εκτός του τίτλου (σ. α'), υπάρχει το πρώτο κεφάλαιο σε μορφή πεζού «Προς τον Φιλαναγνώστη» (σ. γ' - η'), ενώ τα υπόλοιπα κεφάλαια είναι έμμετρα. Στη συνέχεια τοποθετείται η αφιέρωση προς τον Γεώργιο Κριτζοτάκη, που ήταν ο χορηγός (σ. θ' -ια'), το «Επίγραμμα του βιβλίου» (σ. ιβ'), «Ο Ποιητής» (σ. ι-3), «Προς τον Αναγινώσκοντα» (σ. 4-5) και μετὰ τῆς σύντομης περιγραφῆς και του κυρίως έργου παρεμβάλλεται η «Περίληψις της Υποθέσεως» και ένα «Αίνιγμα» (σ. ι6). Στο τέλος του βιβλίου τοποθετούνται δύο άλλα έμμετρα κείμενα, άσχετα με την υπόθεση: το πρώτο είναι η «Απόδοσις της Αλληγορίας, ψευδείς αρεσκαίαι, και μάταιον γυναικός ήτις φοβούμενη τον κύριον, μνηθήσεται. Παροιμίαι Σολωμόντος λα'» (σ. 132-135), του πατριάρχη Καλλίνικου Γ', και το δεύτερο, η μετάφραση ενός έργου του Βολταίρου: «Ουολταίρου, Περὶ του Μέμνονος» (σ. 136-148), του Ευγενίου Βούλγαρη.

2. Το κύριο σώμα του ποιήματος αποτελείται από 3892 στίχους και τα συνοδευτικά του: 1) «Τω τιμιωτάτω και χρησιμωτάτω κυρίω, κυρίω Γεωργίω Κριτζοτάκη», από 68 στ., 2) «Επίγραμμα», από 4 στ., 3) «Ο ποιητής», από 78 στ., 4) «Προς τον Αναγιγνώσκοντα», από 52 στ., 5) «Σύντομος περιγραφή του Καταστένου», από 320 στ., 6) «Περίληψις της υποθέσεως», από 6 στ., 7) «Αίνιγμα στοίχοις ιαμβικοίς», από 8 στ. Σύνολο στίχων: 4436.
3. Albrecht Berger, «Die Bosporomachia des Senior Momars», στο L. Hoffmann (Hrsg.), *Zwischen Polis, Provinz und Peripherie. Beiträge zur byzantinischen Geschichte und Kultur*, Βισμπάντεν 2005, σ. 749-776, 768.
4. Mario Vitti, *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, μτφρ. Μυρσίνη Ζορμπά, Οδυσσεάς, Αθήνα 1978, σ. 127.
5. Η σχολή Jeunes des langues ιδρύθηκε το 1669, με πρωτοβουλία του Κολμπέρ για να εκπαιδεύσει τους μελλοντικούς γάλλους δραγουμάνους (μεταφραστές και διερμηνείς) στις γλώσσες της Ανατολής, δηλαδή στα τουρκικά, αραβικά, περσικά, αρμενικά. Η σχολή συστηματοποίησε μια δραστηριότητα που λειτουργούσε ανοργάνωτα ως Κολλέγιο των τριών γλωσσών, που είχε συσταθεί ήδη από τον 16ο αι., με πρωτοβουλία της Μαρίας των Μεδίκων, χήρας του Ερρίκου Δ'. Επεκτάθηκε το 1700 στο Collège de Clermont, το μελλοντικό Lycée Louis-le-Grand. Οι μαθητές που ονομάζονταν Jeunes des langues, εκπαιδεύονταν εν μέρει στην Κωνσταντινούπολη αλλά και στο Παρίσι. Ήταν γιοι διπλωμάτων και γάλλων εμπόρων, εγκατεστημένοι στην Οθωμανική αυτοκρατορία ή χριστιανοί της περιοχής, βλ. www.wikipedia, Portail des relations internationales & Portail du XVIIIe siècle.
6. Albrecht Berger, «Ο Ευγένιος Βούλγαρης και η Βοσπορομαχία», στο Ελένη Αγγελολάτη-Τσουγκαράκη (επιμ.), *Ευγένιος Βούλγαρης. Πρακτικά διεθνούς επιστημονικού συνεδρίου*, Κέρκυρα, 1-3 Δεκεμβρίου 2006, Ιόνιο Πανεπιστήμιο-εκδ. Κανάκη, Αθήνα 2009, σ. 425.
7. Αυτ.
8. Ο Ιωάννης Ρίζος εμφανίζεται στη *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. ΚΑ', σ. 148, στο λήμμα: «Ρίζος, Ιωάννης ο επιλεγόμενος Μανές» που συντάξε ο Τ.Ε.Ε. [Τρύφων Ε. Ευαγγελίδης]: «Εγεννήθη εν Κωνσταντινουπόλει κατά το πρώτον ήμισυ του ΙΗ' αιώ- νος. Εσπούδασε εν Πατριαρχική Ακαδημία και είτα εν Παταβίω ιατρική και φιλοσοφία. Επανακάμψας εις την πατρίδα του εξή- σκησε το ιατρικόν επάγγελμα, ενταύθα δε συνεδέθη διά φιλίας προς τε τους ισχυρούς πρέσβεις της Αγγλίας Πόρτερ και της Αυστρίας Μομάρς, όστις ως ποιητής είχε γράψει την Βοσπο- ρομαχίαν, εν τω προλόγω της οποίας εδημοσίευσεν επιστολήν προς τον Ρίζον (έκδ. Κηρύκου Χαιρέτη, Βενετία 1792). Επίσης φέρεται ως εφευρέτης της ποσειδωνίου μηχανής. Αποθανών τω 1788 κατέλειπεν «Επιτομήν Χρονολογίας» και επιστολάς ανεκ- δότους φιλολογικής φύσεως».
9. Vitti, *Ιστορία*, ό.π., σ. 123 σημ. 4.
10. Berger, «Ο Ευγένιος Βούλγαρης», ό.π., σ. 421 σημ. 6.
11. Άλκης Αγγέλου, «Η μαντάμ Τυανίτη», στο Άλκης Αγγέλου, *Των Φώτων Β'.* Όψεις του νεοελληνικού διαφωτισμού, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1999, σ. 101-142.
12. Λήμμα «Χαιρέτης, Κήρυκος», των Τ.Ε.Ε. [Τρύφων Ε. Ευαγγε- λίδης] και Ο.Ρ. [Οδυσσεάς Ραλλίδης], στη *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. ΚΔ', σ. 402.
13. Αγαμ. Τσελίκας (επιμ.-εισαγωγή), *Καλλινίκου Γ', Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Τα κατά και μετά την εξορίαν επισυμβά- ντα*, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 2004, σ. 59-66.
14. Ο Κ. Θ. Δημαράς, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός, Νεοελληνικά Μελετήματα 2*, Ερμής, Αθήνα 2007, σ. 7, 9 γράφει: «Η τάξη των Φαναριωτών σχηματίζεται και γίνεται οικονομική δύναμη γύρω στα τέλη του αιώνα (17ου) που εισέρχεται στα διοικητικά του Οθωμανικού κράτους».
15. Berger, «Ο Ευγένιος Βούλγαρης», ό.π., σ. 767 σημ. 3.
16. Γιάννης Ξούριος, «“Μονέ κάτι κονζάκια” ή “ένα πλήθος σκω- ριασμένων λέξεων;” Λόγος και αντίλογος για τα φαναριώτικα τραγούδια στο τέλος του 18ου αιώνα», στο Ίλια Χατζηπανα- γιώτη-Sangmweister / Χαρίτων Καρανάσιος / Matthias Kappler / Χαράλαμπος Χοτζάκογλου, *Φαναριώτικα και αστικά στικουρ- γήματα στην εποχή του νεοελληνικού διαφωτισμού*, Ακαδη- μία Αθηνών, Κέντρο Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελ- ληνισμού, Πανεπιστήμιο Κύπρου (Β.Ν.Ε.Σ. / Τ.Ο.Μ.), Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Αθήνα 2013, σ. 263-286, 314. Σε αυτά αναφέρονται και άλλα άρθρα του τόμου αυτού· βλ. επίσης τη μελέτη της Άντειας Φραντζή, *Μισμαγία. Ανθολογία φαναριώτι- κης ποίησης κατά την έκδοση του Ζήση Δασούτη (1818)*, Εστία, Αθήνα [1993] και της αείμνηστης Πηνελόπης Στάθη, «Κωνστα- ντινουπολίτικα στικουρήματα. “Η ωραία Μελομένη και ο δι- πρόσωπος εραστής Νικολάκης”», *Ο Ερανιστής* 21 (1997), σ. 352-365.
17. Jacovaky Rizo Neroulos, *Cours de Littérature Grecque Moderne*, Γενεύη-Παρίσι 1828.
18. Επιστολή του Π. Α. Οικονόμου, στο *Νέα Πανδώρα, Σύγγραμμα περιοδικόν, εκδιδόμενον δις του μηνός*, τ. 15, φυλλάδιον 339 (1.5.1864, εν Σέρραις τη β' απριλίου 1864), σ. 69-70.
19. Σκαρλάτος Βυζάντιος, *Κωνσταντινούπολις*, τ. Α', Α. Κορομη- λάς, Αθήνα 1851 (φωτομηχανική ανατύπωση, εκδ. Πελεκάνος, Αθήνα 1993).
20. Ο Η. Βουτιερίδης, στην *Ιστορία Νεοελληνικής λογοτεχνίας*, τ. Β', Αθήνα 1927, σ. 94-95, αποδίδει το φαινόμενο χρήσης της τουρκικής γλώσσας μεταξύ των λογίων από την αρχή του 18ου αιώνα, στον Νικόλαο Μαυροκορδάτο αλλά και σε άλλους όπως οι: Αλέξανδρος Κάλφογλου, Καμαράσης Γεωργάκης, Πρωτο- ψάλτης Γιακουμάκης, Αρμάσης Σαούλ, Πέτρος Λαμπαδάριος, χατμάνος Ιωάννης Καρατζάς, Γεώργιος Σούτσος ο επιλεγόμε- νος Δραγουμανάκης: «Ήσαν οι ποιηταί της εποχής, της κοινω- νίας της Κωνσταντινουπόλεως, αλλά και όλου του Ελληνικού λαού καθ' άπαν το δεύτερον ήμισυ του 18ου αιώνος και τας πρώτας δεκαετηρίδας του 19ου».
21. Κ. Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας από τις πρώτες ρίζες ως την εποχή μας*, Γνώση, Αθήνα 2000, σ. 150-151. Η πρώτη έκδοση του συγγράμματος αυτού με διαφορο- ποιημένο ελαφρά τον τίτλο ήταν: *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Τόμος Πρώτος. Από τις πρώτες ρίζες ως τον Σο- λωμό*, Ίκαρος, Αθήνα 1948 και ο Τόμος Δεύτερος. *Από τον ρω- μαντισμό ως την εποχή μας*, Ίκαρος, Αθήνα 1949. Με τον τίτλο της τελευταίας έκδοσης κυκλοφόρησε ως «Δεύτερη έκδοση», από τον ίδιο εκδοτικό οίκο, το 1954. Δεν είχαμε τη δυνατότητα να ελέγξουμε πιθανές διαφοροποιήσεις του κειμένου. Ο ίδιος, ίσως σε ένα πρωιμότερο σημείωμά του, έγραφε υποτιμητικά: «Ίσως θα άξιζε να σταματήσει κανείς λίγο στην περιεργή Βο- σπορομαχία, και για το θέμα της το ίδιο, και για μερικές πε- ριγραφές που απαντούν μέσα στο μακρό τούτο στικουρήμα [...] Αφορμή για επίδειξη πνεύματος, για περιγραφές, για ρητο- ρικούς αγώνες αλλά δίπλα σ' αυτά, έχουμε την άμεση, δοσμένη από τον στικουργό περιγραφή του Κατάστενου και της Πό- λης», βλ. «Το θέμα της Πόλης στη Φαναριώτικη ποίηση», *Νέα Εστία* 53 (1953), σ. 855-859.
22. Vitti, *Ιστορία*, ό.π., σ. 123 σημ. 4.
23. Λ. Πολίτης, *Ιστορία της νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Αθήνα 1995, σ. 92.

24. Μαρία Δ. Μιράσγεζι, *Νεοελληνική Λογοτεχνία*, τ. Α', Αθήνα 1978, σ. 344 (πανεπιστημιακό σύγγραμμα, ιδιωτική έκδοση της ομότιμης καθηγήτριας του Πανεπιστημίου Πατρών).
25. Νεοκλής Σαρρής, λήμμα «Βοσπορομαχία», *Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* (από τον 10ο αιώνα μ.Χ. μέχρι σήμερα), Χάρης Πάτσης, τ. 4, Αθήνα 1968, σ. 260-262.
26. Johann Strauss, «The New Status of Turkish in the Phanariot Era. Notes on the Turkish Elements in Phanariot Prose and Poetry Writing», στο Χατζηπαναγιώτη-Sangmweister, κ.ά., ό.π., σ. 267 σημ. 16.
27. Βλ. σχετικό λήμμα στη Βικιπαιδεία.
https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BB%CE%AD%CE%BCE%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%BF%CF%82_%CE%A7%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B6%CE%B5%CF%81%CE%AE%CF%82.
28. Strauss, «The New Status of Turkish», ό.π., σ. 273 σημ. 25 και Αθανασίου Κομνηνού Υψηλάντου, *Τα Μετά την Άλωση*, επιμ. Γερμανός Αφθονίδης, Κωνσταντινούπολη 1870, σ. 624-625, 628.
29. Για μια περιγραφή της εποχής και των τόπων και τρόπων διασκέδασης, αλλά και ένα πρώτο συσχετισμό των στιχουργημάτων Μομάς και Καλλίνικου Γ', βλ. Γιάννης Ξούριας, «Πυροτεχνήματα, μουσικές: ευδαίμονες νύχτες στη "Βοσπορομαχία" (1752)», *Τα Ιστορικά* 53 (2010), σ. 365-378.
30. Για μία πρώτη καταγραφή των τόπων και μνημείων, βλ. Σάββας Ε. Τσιλένης, «Ο αστικός χώρος της Κωνσταντινούπολης σε ένα ελληνικό κείμενο του 18ου αι.: Βοσπορομαχίας εγκώμιο», *Μικρασιατική Σπίθα* 16 (2011), σ. 55-74.
31. Κωνσταντίνος Κουκίδης, *Λεξικόν ελληνικών λέξεων παραγομένων εκ της τουρκικής*, έκδ. Εταιρία Θρακικών Μελετών, Αθήνα 1960.
32. Νίκος Ζαχαριάδης, *Λεξικό του Κωνσταντινουπολίτικου γλωσσικού ιδιώματος*, Γαβριηλίδης, Αθήνα 2014.
33. Peter Mackridge, «Γλωσσάρι στην ανώνυμη μετάφραση δέκα κωμωδιών του Carlo Goldoni» (έργο εν προόδω), στο διαδίκτυο: https://www.academia.edu/27996371/%CE%93%CE%BB%CF%89%CF%83%CF%83%CE%AC%CF%81%CE%B9_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%B1%CE%BD%CF%8E%CE%BD%CF%85%CE%BC%CE%B7_%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%AC%CF%86%CF%81%CE%B1%CF%83%CE%B7_%CE%B4%CE%AD%CE%BA%CE%B1_%CE%BA%CF%89%CE%BC%CF%89%CE%B4%CE%B9%CF%8E%CE%BD_%CF%84%CE%BF%CF%85_Carlo_Goldoni (28.10.2014). Ευχαριστούμε τον καθηγητή στην Οξφόρδη κ. Peter Mackridge, για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγησή του στην παρούσα εργασία μας.
34. Πρόκειται για τις παρακάτω κωμωδίες, που περιέχονται στον συλλογικό τόμο των Anna Gentilini / Lidia Martini / Cristina Stevanoni (επιμ.), *Dieci commedie di Goldoni tradotte in neogreco* (Ms. Bruxelles, Bibl. Royale 14612) του Πανεπιστημίου της Πάντοβα, Editrice «La Grangola», τ. I: Testi, Πάντοβα 1988: 1) Η φρόνιμη και υπομονητική γυνή (La moglie saggia), 2) Πατήρ της φαμελίας (Il padre di famiglia), 3) Ο ευγενής και αρίστος (Il cavaliere di buon gusto), 4) Ο αληθής και πιστός φίλος (Il vero amico) 5) Η νοικοκυρά του ξενοδοχείου ήτοι η Γκάτζα (la locandiera) 6) Θυγάτηρ υπειθείς (La figlia obbediente), 7) Η σώφρων και στοχαστική αρχόντισσα (la dama prudente), 8) Ο εργένης μουσρούφης (Il prodigo) 9) Η πανούργος και πολύξευρος γυνή (La vedova scaltra) και 10) Η καλή γυνή (La buona moglie).
35. Lia Brad Chrisacof (επιμ.), *Ρήγας ανέκδοτα κείμενα*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κύπρου - Gutenberg, Αθήνα 2011, σ. 56-263.
36. Peter Mackridge, «Προσθήκες και τροποποιήσεις στο γλωσσάρι της έκδοσης της σατυρικής κωμωδίας Το σαγανάκι της τρέλας» (έργο εν προόδω), στο διαδίκτυο: [https://www.academia.edu/20267846/%CE%A0%CF%81%CE%BF%CF%83%CE%B8%CE%AE%CE%BA%CE%B5%CF%82_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82_%CF%83%CF%84%CE%BF_%CE%B3%CE%BB%CF%89%CF%83%CF%83%CE%AC%CF%81%CE%B9_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%AD%CE%BA%CE%B4%CE%BF%CF%83%CE%B7%CF%82_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CF%83%CE%B1%CF%84%CE%B9%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82_%CE%BA%CF%89%CE%BC%CF%89%CE%B4%CE%AF%CE%B1%CF%82_%CE%A4%CE%BF_%CF%83%CE%B1%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CE%BA%CE%B9_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CF%84%CF%81%CE%AD%CE%BB%CE%B1%CF%82_\(28.10.2016\)](https://www.academia.edu/20267846/%CE%A0%CF%81%CE%BF%CF%83%CE%B8%CE%AE%CE%BA%CE%B5%CF%82_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82_%CF%83%CF%84%CE%BF_%CE%B3%CE%BB%CF%89%CF%83%CF%83%CE%AC%CF%81%CE%B9_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%AD%CE%BA%CE%B4%CE%BF%CF%83%CE%B7%CF%82_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CF%83%CE%B1%CF%84%CE%B9%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82_%CE%BA%CF%89%CE%BC%CF%89%CE%B4%CE%AF%CE%B1%CF%82_%CE%A4%CE%BF_%CF%83%CE%B1%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CE%BA%CE%B9_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CF%84%CF%81%CE%AD%CE%BB%CE%B1%CF%82_(28.10.2016)).
37. Mario Vitti (επιμ.), *Κ***, Έρωτος Αποτελέσματα. Ιστορία ηθικοερωτικά - 1792*, Οδυσσεάς, Αθήνα 1993².
38. Αγαμέμνων Τσελίκας (επιμ.-εισαγωγή), *Καλλινίκου Γ' Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Τα κατά και μετά την εξορίαν επισυμβάντα και έμμετροι επιστολαί*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2004.
39. Βασιλείου Τωμαδάκη, *Ανέκδοτα επιγράμματα και άλλα στιχουργήματα του Πατριάρχου Καλλινίκου Γ' (1713-1792)*. Από το χειρόγραφο της Βοσπορομαχίας, [x.ε.], Αθήνα 1999.
40. Άλκης Αγγέλου (επιμ.), *Παναγιώτης Κοδρικιάς. Εφημερίδες*, Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη, Ερμής, Αθήνα 1991.
41. Δημήτρης Σπάθης, *Γεωργίου Ν. Σούτσος. Αλεξανδροβόδας ο ασυνείδητος. Κωμωδία συντεθείσα εν έτε, απηπε: 1785*, Κέδρος, Αθήνα 1995.
42. Matthias Kappler, *Turcismi nell'«Alipasiadha» di Chatzi Sechretis: un poema epico neogreco del primo Ottocento e le sue parole ottoman, σειρά Eurasiatica* (Βιβλίο 31), Silvio Zamorani Editore, Βενετία 1993.
43. Δημήτριος Ζ. Σοφιανός, *Η ανέκδοτη φαναριώτικη ποιητική συλλογή του κώδικα 666 Μονής Μεγάλου Μετεώρου (1Η' αιώνας). Στιχουργήματα αρ. 1-175*, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, Αθήνα 2011.